

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ
НАУКОВОГО ПРОСТОРУ»**

(25-26 березня 2022 р.)

Запоріжжя
2022

УДК 001.31(063)
П 76

П 76   Пріоритетні напрями розвитку наукового простору. Матеріали науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25-26 березня 2022 р.). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. – 100 с.
ISBN 978-617-8074-03-6

У збірнику представлені матеріали науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями розвитку наукового простору». Розглядаються загальні питання архітектури, біологічних наук, державного управління, історичних, географічних, політичних наук та інші.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, а також для широкого кола читачів.

УДК 001.31(063)

ЗМІСТ

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Глушок В.І.

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА – ОДНА З НАЙВАЖЛИВИШИХ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ 6

Голик А.О., Васильківська О.І.

ЦІАНОТИПІЯ В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ 11

Найда Ю.М., Найда В.Ю.

ЖАННА ВОЛОДИМИРІВНА ХАБАЛЬ:
ЖИТТЯ В МУЗИЦІ, МУЗИКА В ЖИТТІ
(ДО 55-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ) 15

Стеблак А.Я.

ПРЕДМЕТНІ ЗНАЧЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ КУРСІВ
З ІСТОРІЇ МУЗИКИ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 18

Стрельцова С.В.

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТВОРЧИХ РОБІТ О. ДЕНИСЕНКА,
ВИКОНАНИХ В ТЕХНІЦІ ЛЕВКАС 21

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Біла А.А.

ВПЛИВ РОЗУМОВОГО ТА ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ
НА СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ВЕГЕТАТИВНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ 26

Прилуцький С.П.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ПОЛІМЕРАЗНО-
ЛАНЦЮГОВОЇ РЕАКЦІЇ У МАНІПУЛЯЦІЯХ З ГЕНЕТИЧНИМ
МАТЕРІАЛОМ У БІОЛОГІЧНИХ РІДИНАХ 30

Чайка Т.П., Якуба І.П.

СЕЗОННІ ЗМІНИ ПІГМЕНТНОГО СКЛАДУ
У ДЕЯКИХ ВИДІВ ВОДОРОСТЕЙ ОДЕСЬКОЇ ЗАТОКИ 33

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Франчук-Крива Л.О., Василенко Г.О., Кулієв А.А., Гірін В.В.

РОСЛИННІ СЕДАТИВНІ ПРЕПАРАТИ ДЛЯ СОБАК 37

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Захорольська В.М.

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ
КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ..... 42

Іщук А.М.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ
В ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 47

Качан Я.В.

ВПЛИВ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ
НА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ 52

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Пішта А.Я.

НАСЛІДКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ
НА ЧЕРНІГІВЩИНІ В ПЕРІОД 1941–1943 РР. 56

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Романенкова Ю.В.

ТРАДИЦІЙНИЙ ЦИРК ЯК ВИДОВИЩНЕ МИСТЕЦТВО
В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ:
ВИКЛИКИ, РИЗИКИ, НЕБЕЗПЕКИ..... 61

МЕДИЧНІ НАУКИ

Коломоєць А.В., Толстанов О.К.

АНАЛІЗ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ФІНАНСОВОГО СТАНУ
ЯК СКЛАДОВІ ЛОГІСТИКИ УПРАВЛІННЯ КНП..... 66

Щиріна К.В., Михальчук В.М.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ФІНАНСОВОЇ
СТАБІЛЬНОСТІ В ОБЛАСНІЙ КЛІНІЧНІЙ ЛІКАРНІ 71

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Гбур З.В.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ 76

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Сокол А.А.

МИСТЕЦТВО І ПОЛІТИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 80

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Гладун Ю.І.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СЕНСУ ЖИТТЯ
У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ ПСИХОЛОГІВ 85

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Вожегова Р.А., Лиховид П.В.

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВИРОБНИЦТВОМ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА,
ЕМІСІЄЮ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ І ГЛОБАЛЬНИМ ПОТЕПЛІННЯМ 89

Новак Ж.М.

ВИСОТА РОСЛИН ТЕТРАПЛІОЇДНИХ ВИДІВ ПШЕНИЦІ..... 93

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Кушнірук А.О.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ
СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН 97

АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Глушок В.І.

студентка,

Хмельницький національний університет

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА – ОДНА З НАЙВАЖЛИВІШИХ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

Навчальну (плернерну) практику здобувачі освіти ХНУ спеціальності 022 «Дизайн» проходять в 2 семестрі. Навчальна практика дає можливість студентам набути початкових практичних навичок за фахом, сформувати поняття про плернерний вид практики, простежити тісний взаємозв'язок світу природи і людини, розширити знання про навколишній світ, розвивати спостережливість, увагу, закріпити навички роботи з рисунку та живопису, отримані на заняттях [1].

Пленер – це обов'язковий етап навчання. Разом з тим, плернерний живопис – це вивчення природи, середовища, архітектурних споруд, тварин як матеріалу для майбутніх робіт.

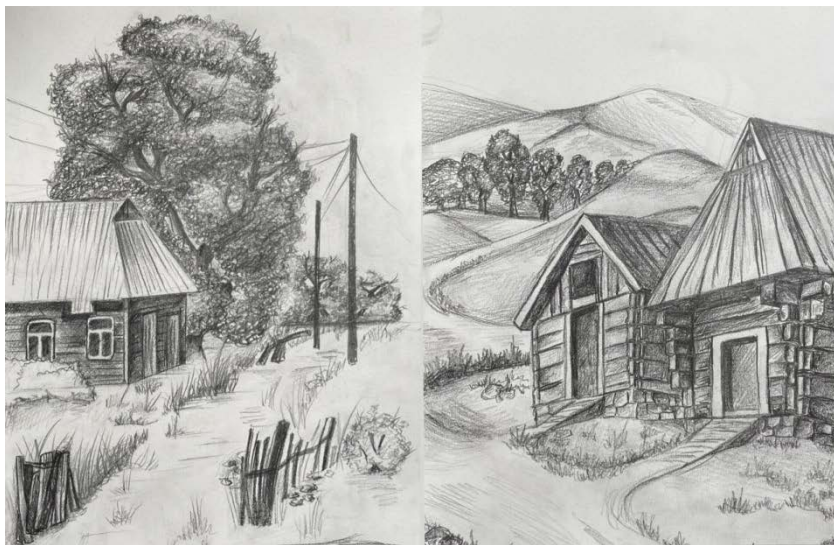
У ході практики студенти насамперед вчатьс я дотримуватися послідовності у виконанні роботи, реалізують на практиці правила утворення кольорів шляхом змішування кількох, виокремлюють кольором головне, набувають досвіду самостійної організації власного творчого простору.

Студенти виконують замальовки історичних архітектурних споруд міста та їх елементів, деталі та елементи міських та сільських пейзажів, рослин, інтер'єру у вільній техніці в залежності від індивідуальних уподобань студентів: олівцем, аквареллю, лінером, тушшю, вугіллям тощо (рис. 1).

Плернерний живопис передбачає вміння відтворювати його у різні пори року та дня, дотримуватися загального тонового і кольорового стану, правильно вибирати тонові й кольорові відношення між великими живописними площинами, вдосконалювати практичні

навички в деталізації форм у залежності від відстані і положення композиційного центру.

Паралельно з роботою над короточасними етюдами пейзажу в цілому необхідно навчитися детально проробляти форму окремих частин пейзажу (дерев, квітів тощо).

Рис. 1. Сільські пейзажі

Джерело: розроблено автором

Студенти також практично знайомляться з особливостями міського будівництва, з класифікацією архітектурних об'єктів за призначенням, художньо-композиційними засобами архітектури, вчать помічати зв'язок архітектури з навколишнім середовищем, розвивати художньо-образне мислення, окомір, вміння зображувати архітектурний пейзаж з урахуванням законів лінійної та повітряної перспективи, розвивати відчуття композиції та масштабу, відповідності форми та змісту, а також різних станів дня, вчитись впізнавати і розрізняти види оздоблень в архітектурі.

Графічні та живописні замальовки та начерки простих, елементарних архітектурних споруд житлового, громадського,

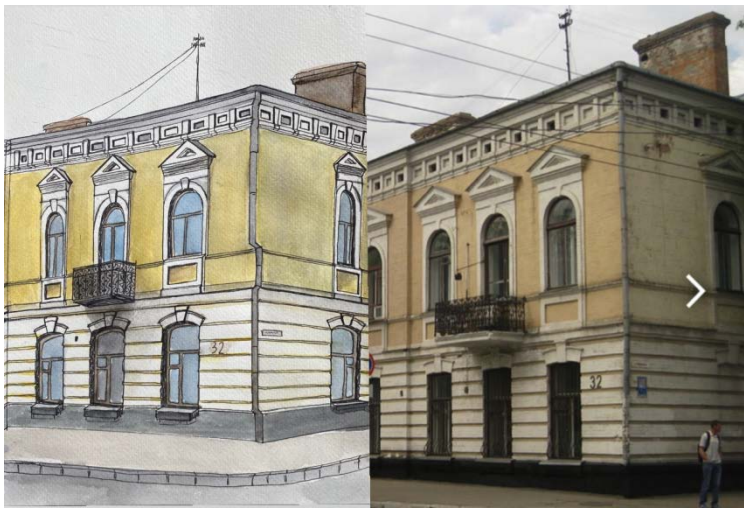
декоративного комплексу міського та сільського середовищ. Замальовки та начерки виконуються простим олівцем, вугіллям, кольоровими акварельними олівцями, аквареллю тощо.

Важливим є те, що у ході практики студенти ознайомлюються з відомими архітектурними пам'ятками міста, формують здатність зберігати та примножувати місцеві культурно-мистецькі цінності.

Студенти дізнаються, що на території Хмельницької області налічується 2896 пам'яток історії, культури, археології, мистецтва. З них 193 пам'ятки національного значення та 3 – всесвітнього [2].

Хмельницькому притаманне чітке планування. В історичному центрі міста є старі і цікаві забудови, пам'ятки архітектури місцевого значення. Будинки Хмельницького (Проскурова) XIX – поч. XX століть – переважно взірці так званого цегляного стилю. Загалом Хмельницький пережив важкі часи у XX столітті – знищено десятки пам'яток архітектури минулого.

Це, зокрема, такі будівлі – Будинок з'їзду мирових посередників – по вулиці Проскурівського підпілля, 32 (рис. 2).

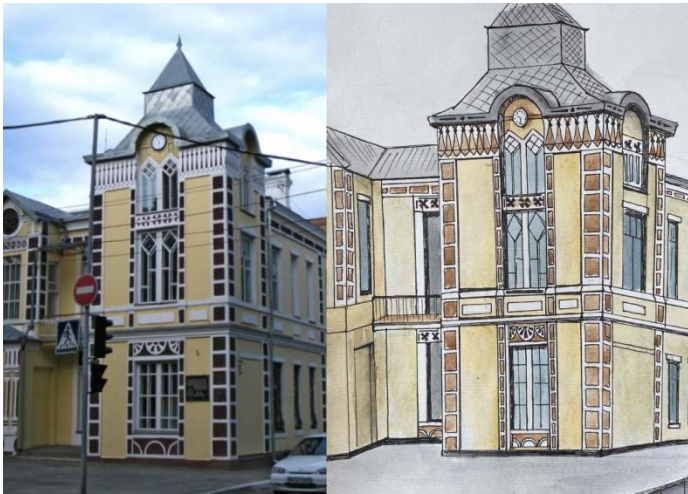

Рис. 2. Колишній будинок з'їзду мирових посередників
Джерело: розроблено автором за даними [4]

Цей будинок двоповерховий, цегляний, тинькований, у плані Т-подібний, оздоблений у стилі класицизму, на цегляному пофарбованому тлі фасадів білим кольором виділені деталі декору: руст першого поверху, підвіконні ніші та трикутні сандрики вікон другого поверху, геометричний орнамент фризу. Бічний ризаліт на головному фасаді надає асиметричного характеру загальній композиції споруди. Ризаліт на рівні другого поверху виокремлюється двома пілястрами та увінчується високим аркоподібним аттиком [3].

Особняк на вулиці Грушевського, 95 (рис. 3) – житловий будинок рубежу XIX–XX століть, який належав купецькій родині. Двоповерховий, цегляний, тинькований, витриманий у формах раціонального модерну, Г-подібний у плані, із домінуючою кутовою частиною, що має вигляд триповерхової башти з чотиригранним загостреним шатром. Фасад вздовж вул. Грушевського оздоблений суворим геометричним декором, під який гармонійно стилізовані рами вікон. Архітектор невідомий. Будинок є одним із найоригінальніших особняків старої міської забудови Проскурова, зберігся дотепер майже без змін [4].

Рис. 3. Колишній особняк на вулиці Грушевського

Джерело: розроблено автором за даними [3]

Усі студентські роботи мають бути виконані акуратно і здані вчасно. Вони після перегляду обговоряться, допущені помилки проаналізуються керівником.

Таким чином, навчальна (пленерна) практика – одна з найважливіших у процесі професійного навчання дизайнерів, на якій студенти закріплюють та розвивають навички живописної та графічної техніки, композиційного вирішення завдань. Окрім цього, розвивають спостережливість, наполегливість, охайність у виконанні робіт, формують здатність примножувати культурно-мистецькі цінності українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Освітньо-професійна програма 022 «Дизайн». URL: https://www.khnu.km.ua/root/sites/50_Освітні_програми/06_Факультет_технологій_і_дизайну/Бакалавр._Дизайн_2021.pdf
2. Хмельницький. Архітектурне обличчя. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%BC%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.
3. Будинок з'їзду мирових посередників (Хмельницький). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Будинок_з'їзду_мирових_посередників_\(Хмельницький\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Будинок_з'їзду_мирових_посередників_(Хмельницький))
4. Особняк на вулиці Грушевського, 95 (Хмельницький). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Особняк_на_вулиці_Грушевського,_95_\(Хмельницький\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Особняк_на_вулиці_Грушевського,_95_(Хмельницький))

Голик А.О.

магістрантка;

Васильківська О.І.

кандидат технічних наук, доцент,

Київська державна академія

декоративно-прикладного мистецтва і дизайну

імені Михайла Бойчука

ЦІАНОТИПІЯ В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ

В еру комп'ютерних технологій, фотографії та цифрового друку все частіше починають звертатися до нетрадиційних способів отримання малюнку. В пошуках образотворчих і бюджетних підходів до реалізації своїх ідей повертаються до історичних способів друку фотографії. Один з найбільш перспективних для застосування в дизайні є безсрібний спосіб фотодруку – ціанотипія [1].

На основі дослідження ціанотипії, робіт у цій техніці, необхідно розглянути ціанотипію як засіб графічної виразності в мистецтві, дизайні і обґрунтувати значення ціанотипії для створення робіт із більш тонкою кольоровою гармонією, м'якістю контурів, незвичними ефектами та особливостями фактури, що стимулює до вільних асоціацій як в мистецтві, так і в дизайні.

Тема використання ціанотипії в дизайні є вельми актуальною, але доволі складною в контексті проектних пропозицій, оскільки на рівні теоретичного аналізу існує замало наукових статей, чого не можна сказати про реалізацію конкретного дизайн-продукту. Сучасний графічний дизайн, як вид мистецтва має велику дослідницьку базу, однак використання ціанотипії в дизайні є малодослідженим [2]. Метод ціанотипії було винайдено в 1842 році англійським фізиком і астрономом, сером Джоном Гершелем (рис. 1). На ранніх етапах розвитку технологій ціанотипію використовували майже в усіх наукових галузях. Так, Анна Аткинс, англійський вчений, ботанік та ілюстратор використовувала метод ціанотипії для створення зображень різноманітних наукових явищ і об'єктів. Вона випускає альбом, в якому вперше були видані ілюстрації, створені на основі

фотографічної технології (рис. 2). Луї Жак Манде Дагер та Вільям Генрі Фокс Талбот досить добре задокументували та інтенсивно вивчили фотографічні процеси, не зважаючи на це ціанотипія відома набагато менше. На цьому етапі ціанотипію можна побачити в першій половині XX століття вона була найпоширенішим способом копіювання креслень (рис. 3). Майк Вер створив великий посібник присвячений історичним передумовам винаходу, молекулярній основі креслення, його технічним варіаціям та історичному розвитку між 1842 і 1996 роками, а також питанням псування та збереження друку.

Існує також варіація формули ціанотипії, яка називається «Новий ціанотип», відкрита Майком Уером у 1997 році [3].

Ціанотипія стала відправною точкою в процесі розширення можливостей друку на різних матеріалах, в тому числі на тканині чи навіть дереві. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатню кількість наукових праць, присвячених ціанотипії, зокрема в рекламному дизайні. Нез'ясованими питаннями залишаються, по-перше, методологічні основи альтернативного способу фотодруку в рекламних комунікаціях, по-друге, практичні аспекти творчого використання ціанотипії у процесі проектування рекламної продукції [4].

Перехід графічного дизайну від ручного малювання олівцем на папері до проектування за допомогою комп'ютерних програм, що відбувся у 1980–1990-ті роки, був справжньою революцією для цього виду художньо-проектної діяльності. Цей перехід зумовив не тільки зміну дизайнерського інструментарію – радикально змінилося мислення як самих дизайнерів, так й адресатів їхніх розробок.

Нові технології насправді відкрили перед графічними дизайнерами широкі можливості щодо створення й обробки зображень і роботи зі шрифтами, але водночас загострили проблему унікальності дизайнерського продукту.

Ціанотипія – безсрібний фотографічний процес, який дає при фотодруці зображення блакитного відтінку. З розвитком цифрових технологій даний вид фотографії не втратив своєї популярності і залишається одним із альтернативних фотопроцесів. Розчин треба наносити тільки на натуральні матеріали такі як папір, тканина, дерево. Плюси ціанотипії: простота, швидкий результат, екологічність.

Одним з найдієвіших способів популяризації товару є дизайн. За допомогою ціанотипії можна не тільки проявляти ілюстрації, або фотографії, а засушене листя або квіти, канцелярське приладдя і будь-які інші предмети. Цікаві графічні ефекти можна отримати, використовуючи напівпрозорі предмети з скла чи пластику. Такий друк з використанням предметів буде називатися «фотограма». Наприклад, орнаментальні фотограми з предметів, квіткових композицій, фотовідбитки і їх сукупність. Ціанотипія в мистецтві та дизайні популяризується і зустрічається як принт на одязі, оформлення фірмового стилю, як ілюстрація в наукових журналах [5].

Нині бачимо спроби окремих дизайнерів чи агенцій-лідерів створити концептуальний, сучасний, осмислений продукт, поєднуючи нову візуальну мову. Відродження національної культури, в інших – прагнення бути впізнаваними на міжнародних ринках. Названі тенденції охоплюють як графічний дизайн, так і веб-дизайн, упаковку, дизайн костюма, дизайн середовища.

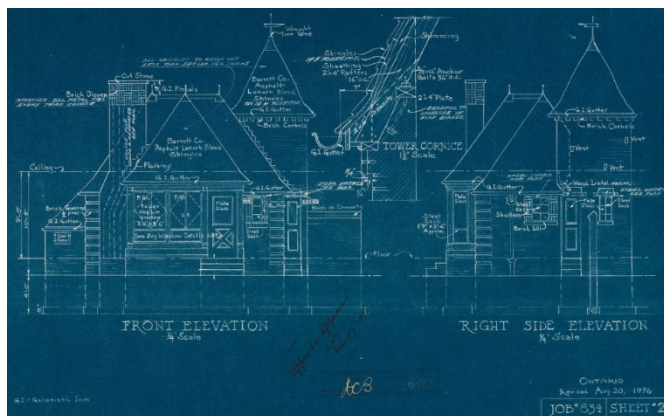
Рекламна графіка більш, ніж предметна форма, походить не стільки від функції і конструкції, скільки від відносно стійких психологічних і соціокультурних стереотипів.

Рис. 1. Сер Джон Гершель

Рис. 2. У молодому стані;
Анна Аткинс

Рис. 3. Архітектурне креслення, Канада, 1936 р.

У статті розкриваються питання значення розвитку ціанотипії як засобів художньо-образної виразності в мистецтві і дизайні в Україні. В дослідженні розглянуто ціанотипію як засіб графічної виразності і проаналізовано застосування цієї техніки з метою її використання в різних видах дизайну, а також задля розкриття творчого потенціалу художника, дизайнера-графіка. Варто звернути увагу, що на сьогоднішній день мало досліджень з цієї проблематики, а поодинокі дослідження не повною мірою відображають вплив графічних технік на розвиток візуального мистецтва і дизайну.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова Е.Е., Дергильова Е.Н. Художня фотографія в популяризації екопакування. *Всеросійська науково-практична конференція «ДИСК-2019»*. 2019. Ч. 2. С. 156–158.
2. Божко Т. Композиційні передумови графічного втілення візуальних звернень. *Вісник львівської національної академії мистецтв*. 2018. № 35. С. 173–186. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1313146>
3. Храмова-Баранова О.Л., Куколь С.Є. Становлення і розвиток монотипії як засобу графічної виразності у мистецтві. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2016. № 6. С. 37–41.
4. Щигорец Н.А., Дергилёва Е.Н. Цианотипия как способ реализации принта в текстильных изделиях. *Всероссийский форум молодых исследователей «Дизайн и*

искусство – стратегия проектной культуры XXI века». Всероссийская научно-практическая конференция «ДИСК-2017». Ч. 1. Москва, 2017. С. 52–55.

5. Богданова Ю.А. Идентификация, хранение и консервация фотоотпечатков, выполненных в различных техниках. «Государственный музейно-выставочный центр РОСФОТО». Санкт-Петербург, 2013. С. 16–18.

Найда Ю.М.

кандидат педагогічних наук, доцент;

Найда В.Ю.

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка,

Хмельницька гуманітарно-педагогічної академія

**ЖАННА ВОЛОДИМИРІВНА ХАБАЛЬ:
ЖИТТЯ В МУЗИЦІ, МУЗИКА В ЖИТТІ
(ДО 55-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Висока музична культура завжди була характерною рисою українського народу й на різних етапах історії сприяла формуванню української нації. У наш час особливо гостро постає питання вимог до особистості педагога – його загальної та спеціальної підготовки, педагогічної майстерності та творчої активності. Педагогу-музиканту потрібна виняткова компетентність, уміння та навички вчителя-артиста.

Багатогранна проблема дослідження сучасного стану та перспектив розвитку музичного мистецтва Хмельниччини привертає увагу багатьох українських науковців та музикознавців: К. П. Івахової, М. М. Кульбовського, Н. А. Туровської та ін. Наша наукова розвідка, присвячена музично-педагогічній діяльності Ж. В. Хабаль, постає новою й мало висвітленою частиною доробку феноменів у контексті Хмельницької фортепіанної школи.

Метою цієї публікації стало вивчення музично-педагогічної творчості нашої сучасниці, педагогині та музикантки Ж. Хабаль. Досягнення мети передбачає вирішення таких актуальних завдань: розглянути життєву біографію Ж. Хабаль, визначити основні етапи її

творчої діяльності, з'ясувати характерний педагогічний стиль у роботі зі студентами та розкрити її музично-педагогічний потенціал тощо.

Жанна Володимирівна Хабаль народилася 23 вересня 1966 року в м. Деражня на Хмельниччині. Після закінчення 9 класів загальноосвітньої школи та 8 класів дитячої музичної школи (ДМШ) у 1981 р. Жанна вступає навчатися на фортепіанний відділ Хмельницького музичного училища (тепер Хмельницький фаховий музичний коледж імені В. І. Заремби), яке, як відомо, було й залишається провідним мистецьким освітнім закладом у Хмельницькій області. Її зараховують у клас Е. К. Левіатової, де студентка Жанна займається музикою з величезним бажанням та прагненням досягнути вершин досконалості. Чотири роки навчання в музичному училищі визначили весь подальший творчий шлях. У щасливі студентські роки життя Жанни вирувало в стихії музики. Вона багато виступала на концертах та музичних лекторіях. Саме тоді з'явився ширий інтерес та прихильність до інструменту.

Після закінчення Хмельницького музичного училища в 1981 р. Ж. Хабаль працювала викладачем класу фортепіано в Ізяславській ДМШ. Звідси розпочалась її трудова біографія. Жанна Володимирівна з великим бажанням і відповідальністю включилася в складний педагогічний процес. Робота педагога була цікавою, але тривала недовго – один рік. Усе тому, що Жанна Володимирівна вирішила здобути вищу музичну освіту. Молоду спеціалістку нестримно тягнуло до улюбленого інструмента – фортепіано, до інструментального виконавства. У 1986 р. Жанна Хабаль успішно витримала вступні іспити до Вінницького державного педагогічного інституту на факультет музики та педагогіки. Після 3 років навчання, у 1989 р. Жанна Хабаль перевелася до Донецького державного музично-педагогічного інституту імені С. С. Прокоф'єва, згодом реорганізованого в консерваторію. Жанні особливо пощастило з наставником її улюбленої спеціальності «Фортепіано» – професором Л. М. Адаменко. З колегами вона не тільки навчала студентів музичному мистецтву, а й надихала їх на творчість та життєву активність. Навчання в консерваторії розвинуло, доповнило та розширило музично-стильові обрії піаністки.

У 1993 р. після закінчення консерваторії накопичення професійних навичок, зростання виконавської майстерності, прагнення до самовираження виплеснулося в активну музично-педагогічну творчість. Так, Ж. В. Хабаль почала працювати на посаді викладача фортепіано та концертмейстера в рідній alma mater – Хмельницькому музичному училищі [1]. Одразу стало більше турбот, обов'язків та хвилювань. Музично-педагогічній роботі вона віддалася усією душею.

Сьогодні Жанна Хабаль дарує студентам великий досвід, горіння, багато особистого часу. Вона відрізняється скромністю і ненав'язливістю суджень у відносинах зі студентами. Від цього її авторитет стає ще вищим. Нарешті, найбільш виразна риса Жанны Володимирівни Хабаль, що характеризує її як педагога, – це людяність, уміння розчинятися в учневі, радіти його радощам і переживати всі його негаразди, як свої власні. Вона з любов'ю говорить про будь-який виконуваний твір, фортепіанне мистецтво загалом. І ця радість захоплення складає сенс її життя. Недарма кажуть, щоб запалити вогонь в очах студента, треба самому постійно горіти.

Можна виділити такі музично-педагогічні принципи, якими керується Ж. Хабаль у роботі зі студентами:

- фундаментальні та глибокі знання;
- досконале володіння фортепіано;
- наявність власного стилю викладання навчальних предметів;
- опора на класичну спадщину в підборі репертуару;
- велика загальна та музична ерудиція, внутрішнє духовне багатство;
- висока культура проведення уроків, інтелігентність, привітність;
- уважне ставлення до особистості студента;
- максимальна відкритість для спілкування зі студентом;
- систематичне знайомство з новими методами викладання гри на фортепіано та підвищення фахового рівня.

Крім музично-педагогічної діяльності, Жанна Володимирівна займається й науковою творчістю. Вона є укладачем «Словника іншомовних музичних термінів і виразів», що з 2003 р. переживає сьоме доповнене та виправлене видання. Матеріали словника є корисними й музикантам-професіоналам, учням, студентам музичних навчальних закладів, і широкому колу любителів музики [2].

Студенти поважають і цінують Жанну Володимирівну за високий педагогічний хист, музичний професіоналізм, фахову майстерність, теплоту, сердечність та справедливість.

Таким чином, завдяки самовідданій праці, таланту та закоханості у фортепіанне мистецтво Жанны Володимирівни Хабаль, усе більше й більше студентів її класу успішно трудяться на музично-педагогічній ниві в різних куточках України. Її творчий погляд спрямований у майбутнє. Отож, побажаємо здоров'я, наснаги, довгих років життя, осяяних незгасимим творчим горінням та яскравими зверненнями. З роси і води!

Список використаних джерел:

1. Хабаль Жанна Володимирівна. URL: <http://muz.km.ua/2021-09-15-08-52-26/vykladachi/fortepiano/510-khabal-zhanna-volodymyrivna> (дата звернення: 15.09.2021).
2. Словник іншомовних музичних термінів і виразів / Ред. Ж. В. Хабаль. Вид. 7-ме, допов. та випр. Хмельницький : Банкір, 2019. 139 с.

Стеблак А.Я.

магістрантка,

Науковий керівник: Ярмо М.І.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

ПРЕДМЕТНІ ЗНАЧЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ КУРСІВ З ІСТОРІЇ МУЗИКИ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Порушення питання предметних значень лекційних курсів з історії музики зумовлене сучасними аналітичними алгоритмами з визначення власне «предмета» історії музики у його ментальній цілості, що методологічно відповідає історіософській стратегії монадологічного підходу до історичних явищ у їх нелінійній перспективі. Суть цього підходу криється у докорінній відмінності від лінійного

(еволюційного) бачення перебігу історії у соціально-економічній площині, що не завжди є виправданим з точки зору унікальності певних історичних явищ. Іншими словами, власне монадологічний підхід (як історія ментальностей) заперечує аксіоматику руху від «примітивного до досконалого», що покликана забезпечувати протидію інформації про «історію ідей» [2; 3, с. 18–19]. Усе це – свідчення докорінної зміни самого дискурсу розуміння історії музики на основі культурологічного підходу, аби історія ментальностей як історії ціннісних орієнтувань, що виникла в ролі антитези історії ідей, безпрецедентно була заснованою на уявленнях про етику історично минулих суспільств.

На сьогодні, принаймні, є усі підстави тлумачення історії музики на основі визнання за кожним історично визначеним образом музичної культури певного алгоритму світорозуміння та світовідчуття. Тобто, ідентифікація такого образу здійснюється за такими позиціями:

- історично актуальна світоглядна парадигма (для часів Античності – це аксіологічна / орієнтована на цінності модель світорозуміння; доби Середньовіччя та Бароко – теологічна; доби Класицизму / Просвітництва – антропоцентрична з домінантністю чинника *ratio*; доби Романтизму – також антропоцентричної, але з домінантністю чинника *emotio*; доби Модернізму – інтелектуалізовано-конструктивної; епохи Постмодерну – метафізичної);

- актуальність певного типу світосприймальної настанови (споглядальна, предметова, ентузіастична, рефлексивна, споглядальна саморефлексія);

- історичний тип Людини (спосіб життя та умови праці, особистісні уподобання);

- жанрова домінанті творчості як її еталонний тип (наприклад: Меса – для доби Бароко; симфонія – як світський тип Меси XIX ст. для доби Класицизму; програмний тип інструментальної п'єси – для доби Романтизму; метажурові форми – для доби Модернізму тощо);

- тип музичного мово-мислення (лінеаризм / органум – для доби Середньовіччя; поліфонічний / контрапунктичний – для доби Бароко; гомофонно-гармонічний з домінантністю формотворчого чинника – для Класицизму; гомофонно-гармонічний з домінантністю виразового

чинника – для Романтизму; сонористичний – для Модернізму; алюзійний – для постмодерну).

Осібне питання – це ідентифікація національного музичного стилю, про який на сьогодні прийнято вести мову з точки зору його ментально-архетипного змісту [1]. Маються на увазі:

- мотивації історичної пам'яті в сенсі домінуючого вектора індивідуальної психічної (ментальної) самоорганізації національного культурного простору;

- історично зумовлена світоглядна парадигма та її провідний тип світосприймальної настанови;

- соціокультурний контекст або ж «духовна ситуація» історично конкретного часу, що стосується ментальних характеристик типу культурної ситуації та історичного типу особистості;

- персоніфікований внесок в історію становлення національної композиторської школи та його оцінка в якості процесу етнонаціональної ідентифікації академічного досвіду;

- особистісні пріоритети композиторської творчості стосовно вибіркової усвідомлюваної орієнтації на модальні структури власної етнічної (принципово замкнений «у собі» стан моделі) та національної (принципово відкритий для кореспондування стан моделі) форм ідентичностей як свідчення процесів мікро- та макроіндивідуалізації;

- провідні лексеми у вигляді жанрових домінант творчості та стилістичний арсенал самої стильової системи в якості її психоповедінкового інваріанту.

Своєю чергою, варто зауважити: на тепер власне історія музики – це своєрідний виклик на усвідомлення інваріанту стильових перетворень, що попри варіантні втілення все ж таки має можливість виводити універсальність суджень про нього з огляд на металогіку макроіндивідуальних процесів. А отже, праксеологічний (доцільний, уможливно розумоосяжний) аспект усвідомлення самого предмета історії музики має своєю мотивацією максимально об'єктивну інтерпретацію історично обумовлених процесів культурологічного порядку.

Список використаних джерел:

1. Yarko M. The ethnic and national identity matrices of Ukrainian academic music: methodology of the issue. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. праць. Випуск 29. Том 5. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 229–236.
2. Бойченко І. В. Нелінійна соціальна філософія: цивілізація як монада історії. *Філософські студії Київського університету*. Вип. 1. Київ : Київський університет, 1995. С. 61–90.
3. Чекан Ю. І. До питання визначення предмету історії музики. *Музично-історичні концепції у минулому і сучасному : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 1997)*. Львів : видавництво «Сполом», 1997. С. 17–23.
4. Ярмо М. І. Епістемологічна мотивація музичного тексту. *Епістемологія світу музики. В 2-х томах. Том 1. Методологічні рефлексії та алгоритми постмодерної музикознавчої свідомості: архітектоніка світу музики*. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. С. 84–109.
5. Ярмо М. І., Ластовецький М. А., Каралюс М. М. Історія зарубіжної музики: організаційно-методичні матеріали до самостійної роботи студентів з підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)». Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. 128 с.

Стрельцова С.В.

старший викладач,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4612-911X>

ХУДОЖНІ ОБРАЗИ ТВОРЧИХ РОБІТ О. ДЕНИСЕНКА, ВИКОНАНИХ В ТЕХНІЦІ ЛЕВКАС

Сьогодні будь-який вид мистецтва потребує творчого переосмислення реальності з можливістю її трансформації крізь власну призму творчості із подальшою реалізацією в об'єкт мистецтва. Сприйняття мистецтва неможливе без ототожнення його із сьогоденням, з засобом пізнання реальності через художні образи мистецьких творів, які виступають єднаним ланцюгом у сприйнятті

побаченого, філософськими роздумами та відображенням дійсності в одному трансцендентальному єднанні з майстром.

В мистецькій діяльності кожного художника є певні аксіоми, які впливають на весь творчий процес. Сьогодні в художньому просторі ми бачимо велику кількість творців які знаходяться в пошуках самовираження, власної манери виконання, або свого стилю. І ці пошуки можуть відбуватися стрімко, змінюватися протягом року, або тягнутися десятиріччями із зануренням у глибини самопізнання.

Олег Денисенко – сучасний митець який знайшов свій шлях, має свої загальні принципи творчості, власний стиль та зрозумілі глядачеві, впізнавані художні образи, які несуть глибоке змістове наповнення.

У творчості митця існує загальне поняття буття людини, її життя та переживання. У своєму спілкуванні з глядачем художник спирається на знакову систему, сталі символи та художні образи, які розкривають зміст зображення через естетичне сприйняття світу, зберігаючи предметно-чуттєвий характер цих образів.

Спираючись на ці принципи, відбувається процес народження мистецького твору, в якому художник є провідником між минулим, сучасністю та майбутнім. Для О. Денисенка характерним є поступовий творчий розвиток, заглиблення в технічне удосконалення роботи. Власна манера закладається в наступності творчого процесу, в перетіканні та взаємопроникненні робіт, де одна робота ментально пов'язана з іншою. Загальні принципи своєї діяльності митець розкриває в естампі, скульптурі та, для максимального досягнення мети, в одухотвореному виді мистецтва – левкасі, де колір працює на підсилення задуму.

Народженні автором художні образи одразу викликають підсвідоме захоплення, особливо ті, які спираються на етнічну ментальність. В основі всіх робіт є складна форма мислення, сприйняття буття та форми існування людства. Будучи митцем-експериментатором, винахідником, Денисенко вносить в класичний левкас, в його загальні технологічні процеси, свої вкраплення, своє бачення. Так відбувається модернізації іконописних технологій, в основі яких лежить дошка та ґрунт – левкас, утворюючи візуальну роботу з рельєфом, фактурністю, гравіруванням, накладанням

прозорих живописних шарів фарби, вираження емоційного стану та підкреслення художнього образу, шляхом візуального світіння левкасу крізь шари фарб.

Цікавими прикладами виступають левкаси митця із серії «Тіні не забутих предків», які налаштовують на філософські міркування, розуміння глибинних, родинних зв'язків, єднання етнокультур та сприйняття дійсності. В цих творах закодовано збереження пам'яті, історії, успадкування поколіннями національної культури через наповнення глибокою символічно-знаковою системою, яскраві художні образи, які змушують підсвідомість прокинутися. Ми бачимо перед собою твір, начебто, картину-образ, картину, яка фіксує буденне життя людей, але має звернення до майбутніх поколінь.

Підкреслення єднання минулого із сучасністю іде через впаєне в площину твору світлини української пари гуцулів, які за ствердженнями О. Стрижак та Б. Кобилянського походять від старовинного племені уличів та є демонстрацією величчя минулого. Саме фото не контрастує з картиною, воно виступає як артефакт, як фіксація життя та доповнює, завершує сприйняття твору, ніби ставить крапку в зображенні й дає рішучий поштовх до роздумів.

В мистецькому творі образи подружньої пари насичені символами, які мають значення для всієї української культури, які розповідають про нашу ментальність. Так над головами жінок зображено птаха, що є символом повітряної стихії та єднанням світу земного й небесного, а птах з короною може означати шлюбне життя. В одязі ми бачимо характерні народні прикраси, а саме: ковтки, пацьорки, кульчики, хрещики, які пов'язані з духовною культурою, використовуються в різних обрядах та звичаях, можуть наділятися магічними та обереговими функціями. В кульчиках бачимо вплив солярної символіки, яка переплелася з християнством та утворила єднання сонячного диска з хрестом.

Чоловічі постаті також доповнені символічно-знаковою системою. Так в одному з творів зображено образ коня над головою чоловіка – символ волі, чоловічого начала, могутності, вірності, а також символ смерті й воскресіння. У другому творі ми бачимо крила за чоловічою постаттю, які можуть нагадувати нам про духовність, могутність, незалежність та перемогу. Також у двох творах є єдиний символ –

драбина, який виступає як міфопоетичний образ вертикалі, єднання небесного та земного.

Олег Денисенко не створює просто зображення цих подружніх пар, він наповнює картину життям через технічну особливість роботи з площиною, яка міститься в можливостях левкасу. У творі активно працює гра з формою, кольором, з'являється об'єм, просторовість, виникає відчуття матеріальності зображення, а завдяки образотворчим інструментам ще й переміщення в часовому інтервалі. Фотографія в цих творах стає розмежуванням між людським образом та художнім, в якому втілюється розумова діяльність, синтез емоційного впливу та відчуттів.

На прикладах цих робіт ми бачимо, що Олег Денисенко створює власні художні образи засобами поєднання графіки та живопису. В його творах поєднуються об'єктивне та суб'єктивне сприйняття дійсності. Саме творче поєднання спостережень, уяви, мистецького аналізу із художнім сприйняттям та професійним досвідом народжують такі насичено-емоційні художні образи. Надалі майстерність та експерименти з левкасом переросли в творчості митця в інноваційну техніку – гесографію, що стає новим видом витончених мистецтв.

«Тіні не забутих предків», левкас, 2014 р., 120х80 см
«Тіні не забутих предків II», левкас, 2014 р., 120х80 см

Список використаних джерел:

1. Ікона та образ, іконічність та словесність. Збірка статей / Редактор-упорядник Лепахін В. В. Москва, 2007. 367 с.
2. Мальцева О.О. Художній образ форма пізнання. 2019. С. 48–57.
3. Медведев Л.Г. Формування графічного художнього образу на заняттях з малюнку : Навч. посібник для студентів худож.-граф. фак. пед. ін-тів. Москва, 1986. 159 с., іл.
4. Регінська Н.В. Образ Святого Георгія у російському мистецтві XX–XXI ст. (ментально семантичний метод дослідження). Образ Святого Георгія в культурі Росії, 2009. С. 122–140.

БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Біла А.А.

аспірант, в.о. викладача,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ВПЛИВ РОЗУМОВОГО ТА ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА СТУДЕНТІВ З РІЗНИМИ ТИПАМИ ВЕГЕТАТИВНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

У період студентства відбувається становлення людини, формується її індивідуальність, з'являються різні інтереси, серед яких особливе значення приділяється професійним захопленням. Зокрема, студентський вік – це також період формування таких важливих якостей, як життєстійкість та адаптація до стресу [3]. Однак перехід до Болонського процесу, який прийнято в ЗВО України, зумовлює значний стрес у студентів та напруження їх психофізіологічних функцій [5]. Для успішного навчання у вишій студент повинен мати досить високий рівень загального інтелектуального розвитку (пам'яті, мислення, сприйняття, уваги та володіння певними логічними операціями) [6]. Саме протягом студентського життя прослідковується найбільша пластичність у функціонуванні кори головного мозку, що зумовлює високу гнучкість утворення складних психомоторних та інших навичок (Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко) [8].

Особи з різними індивідуально-типологічними властивостями ВНД відрізняються не тільки реактивністю серцево-судинної системи, формуванням вихідного психологічного фону, але й активацією механізмів регуляції серцевого ритму [1; 4]. На думку Денефіль О.В., вивчення індивідуальних механізмів вегетативної регуляції відносно людей молодого віку надасть можливість проводити заходи профілактичного характеру щодо захворювань серцево-судинної системи [1]. У зв'язку з цим, в даній роботі ми дослідили вплив розумового та фізичного навантаження на адаптаційний потенціал студентів.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 128 студентів (63 жіночої та 65 чоловічої статі) у віці 17-25 років, які навчалися у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили. У всіх студентів було визначено показники варіабельності серцевого ритму до та після навантажень (розумового, фізичного) протягом 2 хвилин за допомогою ритмографа «МПФІ ритмограф-1» та програмного забезпечення EasyHRV (ТОВ «АСТЕР-АЙТ», Харків). На основі отриманих даних студенти були поділені у на чотири групи згідно експрес-оцінки функціонального стану регуляторних систем (Шлик Н.І., 2014) [9]: з помірним переважанням центральної регуляції (I тип), з вираженим переважанням центральної регуляції (II тип), з помірним переважанням автономної регуляції (III тип) та з вираженим переважанням автономної регуляції (IV тип).

У якості розумового навантаження нами було використано методику Кривоносова М.В. зі співавт. (2001) [2; 7], яка полягала у відшукуванні й виділенні зазначеної літери. Час роботи складав у середньому 25 хвилин. Фізичне навантаження мало аеробний характер та полягало в проходженні дистанції 2 км на гребному тренажері Консерт-2, час якого тривав близько 10 хвилин.

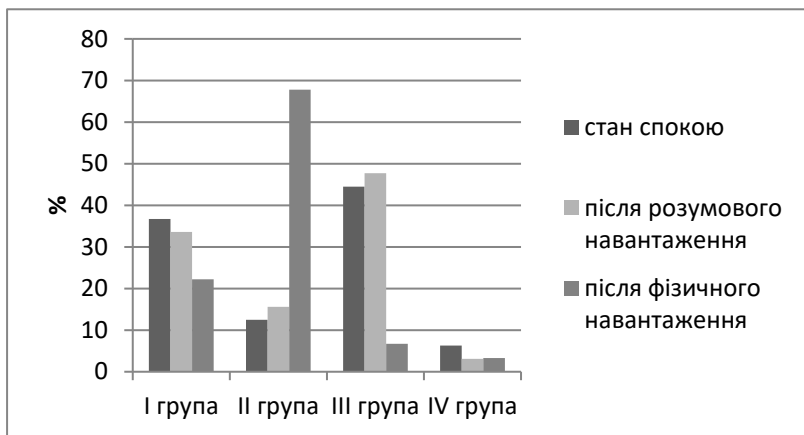
Дані вікового діапазону представлені як середнє значення $\pm$ стандартне квадратичне відхилення, які отримані за допомогою програмного забезпечення пакетів Microsoft Excel 2010 та IBM SPSS Statistics 23.

Результати та обговорення. Нами було виявлено, що після фізичного навантаження кількість студентів у групах значно змінилася, а після розумового – значних змін не спостерігалось (табл. 1, рис. 1).

У стані спокою до I групи було віднесено 47 (36,7 %) осіб, II-ї – 16 (12,5%), III-ї – 57 (44,5 %) та IV-ї – 8 (6,3 %) студентів. Після розумового навантаження до I групи ввійшло – 43 (33,6 %), II-ї – 20 (15,6 %), III-ї – 61 (47,7%) та IV-ї – 4 (3,1%), а після фізичного – 20 (22,2 %), 61 (67,8 %), 6 (6,7 %) та 3 (3,3 %) особи відповідно.

Згідно отриманих результатів, розумове навантаження значних змін на чисельність студентів до та після даного навантаження не призвело. Це може пояснюватися тим, що розумова робота, яку виконували студенти під час дослідження є звичною для них. Учасники даної роботи мають сформований стереотип реакції на

розумове навантаження, що підтверджують незначні зміни у кількості осіб до та після навантаження.

Рис. 1. Розподіл студентів за переважаними типами вегетативної регуляції

Однак, на нашу думку, особливу увагу потрібно звернути на результати після фізичного навантаження. Розподіл кількості студентів до та після даного впливу мав значні зміни. Так, найбільші зміни відбулися у представників II-ї та III-ї групи. Після фізичної роботи в студентів з вираженим переважанням центральної регуляції (II тип) кількість осіб збільшилася в 5,4 разів, а з помірним переважанням автономної регуляції (III тип) – зменшилася у 6,6 разів.

Отже, можна зробити висновок, що після фізичного навантаження у студентів спостерігається виражена перевага симпатичної регуляції серцевого ритму та різке збільшення активності центральної регуляції над автономною. Посилення впливу симпатичної нервової системи на регуляцію ритму серця під впливом фізичного навантаження вказує на зниження функціонального стану регуляторних систем та стан напруження адаптаційно-компенсаторних механізмів.

Висновки. Наші дані показують, що фізичне навантаження впливає на адаптаційний потенціал студентів більшою мірою, ніж розумове. Під впливом фізичної роботи у випробуваних

спостерігається зниження функціонального стану регуляторних систем, а розумові навантаження для студентів є звичними.

Таблиця 1

**Розподіл студентів за переважаючими типами
вегетативної регуляції
(за даними аналізу ВСР, зокрема ІН та VLF)**

Тип вегетативної регуляції	n	%	M±m _x (вік, років)
До навантаження (стан спокою)			
I тип	47	36,7	19,63±2,14
II тип	16	12,5	19,93±1,88
III тип	57	44,5	20,09±1,98
IV тип	8	6,3	20,63±2,67
Всього	128		
Після розумового навантаження			
I тип	43,3	33,6	20,02±2,04
II тип	20	15,6	19,75±1,86
III тип	61	47,7	20,28±2,09
IV тип	4	3,1	18,75±0,96
Всього	128		
Після фізичного навантаження			
I тип	20	22,2	20,35±2,25
II тип	61	67,8	20,16±1,72
III тип	6	6,7	21,33±2,07
IV тип	3	3,3	20,67±1,52
Всього	90		

Список використаних джерел:

1. Денефіль О. В. Показники кардіоінтервалографії у студентів 3 різним вихідним типом вегетативної регуляції. *Вісник проблем біології і медицини*. 2013. Вип. 1. Том 2(99). С. 324–328.

2. Євтушенко А. С. Інформаційне забезпечення оцінювання функціонального стану людини за умов підвищених зорових навантажень : дис. ... канд. мед. наук : 14.03.11 / Нац. акад. наук України; Мін.-во освіти і науки України; Міжн. наук.-навч. центр. інформ. технологій та систем. Київ, 2017. 233 с.

3. Кабанченко Е. А. Психологические особенности развития ценностей в юношеском возрасте (студенчество). *Экспериментальные и теоретические*

исследования в современной науке : сб. ст. по матер. VIII междунар. науч.-практ. конф. № 8(8). Новосибирск : СибАК, 2017. С. 44.

4. Макаренко М. В., Лизогуб В. С., Юхименко Л. І. Серцевий ритм у студентів з різними індивідуально-типологічними властивостями вищої нервової діяльності за умов емоційного стресу. *Фізіологічний журнал*. 2003. Т. 49. № 1. С. 28–33.

5. Мелега К. П., Глеба Л. А., Фекета В. П. Сенсомоторні реакції на вербальні стимули у здорових осіб молодого віку залежно від функціонального стану вегетативної нервової системи. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 3 К (45). С. 168–173.

6. Психологічні особливості студентського віку. На допомогу кураторам. Вип. 3 / укладачі Яворовська Л. М. та ін. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 88 с.

7. Спосіб діагностики інформаційного навантаження друкованих видань для дітей та підлітків : пат. 43719 Україна : МПК А61В10/00. № у 2001063812 ; заявл. 06.06.2001 ; опубл. 17.12.2001, Бюл. № 11.

8. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. [для студентів вищих навчальних закладів]. Київ, 2017. 548 с.

9. Шлык Н. И. Вариабельность сердечного ритма у исследуемых 16-21 года с учетом индивидуального типа вегетативной регуляции. *Наука і освіта*. 2014. № 8. С. 196–203.

Прилуцький С.П.

магістрант,

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ПОЛІМЕРАЗНО-ЛАНЦЮГОВОЇ РЕАКЦІЇ У МАНІПУЛЯЦІЯХ З ГЕНЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ У БІОЛОГІЧНИХ РІДИНАХ

Загалом полімеразно-ланцюгова реакція є на сьогоднішній день найпопулярнішим методом досліджень, який охоплює абсолютно різні галузі у молекулярній біології. Передбачає собою збільшення малих концентрацій певних фрагментів ДНК у біологічному матеріалі. Також методика ПЛР застосовується у визначенні батьківства – даний метод переважно застосовується у криміналістиці; виділення нових

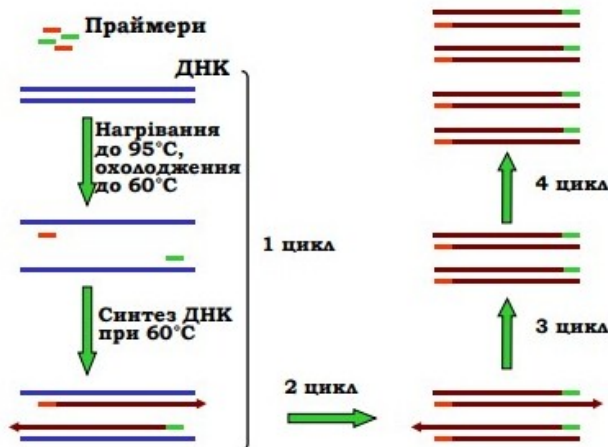
генів; секвенування; визначення генетично-модифікованих організмів серед інших осіб певного виду; діагностика спадкових хвороб – подібний метод активно використовується у медичній галузі. Даний метод розробив Кері Малліс – американський біохімік, який став лауреатом Нобелівської премії з хімії за своє відкриття у 1993 році.

Безпосередньо технологія ПЛР дозволяє проводити певні маніпуляції з генетичним матеріалом у біологічних рідинах, а саме: введення та використання різного роду мутагенів, проведення процесу штучного репаративного синтезу ДНК в форматі зрощення фрагментів та інші. Активне значення дана технологія знайшла себе у способі клонування ДНК. Полімеразно-ланцюгова реакція в даному форматі виступає альтернативним методом ампліфікації ДНК під час проведення роботи з клонуванням нуклеїнових кислот. Ефективним підходом техніки клонування є розмноження фрагменту зразку ДНК у бактеріальних клітинах за послідовністю вбудовування певного фрагменту у ДНК-вектор з утворенням рекомбінантної молекули ДНК, яка згодом вводиться в клітину. Сам процес ПЛР поділяється на декілька циклів: по перше відбувається нагрівання суміші до 95°C в результаті чого відбувається денатурація ДНК, а згодом і охолоджуються до 60°C. В результаті чого суміш в якій процес ренатурації ДНК не відбувається, але праймери знаходять свої комплементарні ділянки і пов'язуються з ними; у всі інші цикли ПЛР здійснюються в автоматичному режимі шляхом використання приладу, що називається ампліфікатор (рис. 1) [1, с. 339].

Полімеразно-ланцюгова реакція також використовується, коли потрібно дослідити невелику кількість ДНК молекул в неочищеному вигляді. Активно ПЛР метод застосовують у комбінації з клонуванням ДНК, технікою використання ампліфікованого продукту і використати для експресії протеїнових структур. Ампліфікація у даному випадку грає дуже велику роль шляхом збільшення невеликої кількості клонованої ДНК [1, с. 340].

Щодо ізоляції генетичного матеріалу у техніці полімеразно-ланцюгової реакції, то велика частина ефективності ПЛР знаходиться в його здатності легко ізолювати певні ділянки ДНК навіть із цілого геному. Для багатьох методів потрібний певний набір молекул ДНК, ізольованих із специфічного фрагменту і використання полімеразно-

ланцюгової реакції зробило всі ці методи набагато ефективнішими. Оскільки ПЛР також ампліфікує ізолюваний регіон, метод потребує дуже маленьких кількостей матеріалу для аналізу.

Рис. 1. Цикли проведення технології ПЛР

Джерело: [1]

Отже, можна зробити висновки про те, що технологія ПЛР у молекулярній біології є популярним методом проведення експериментальної фази досліджень у абсолютно різних галузях та напрямів використання, що є не мало важливим аспектом технологічним проривом у біотехнологіях та інших біологічних науках.

Список використаних джерел:

1. Сиволоб А.В. Молекулярна біологія : Навч. посіб для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 384 с.

Чайка Т.П.

студент;

Якуба І.П.

кандидат біологічних наук,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

СЕЗОННІ ЗМІНИ ПІГМЕНТНОГО СКЛАДУ У ДЕЯКИХ ВИДІВ ВОДОРОСТЕЙ ОДЕСЬКОЇ ЗАТОКИ

Головним компонентом водних фітоценозів є водорості, які в процесі фотосинтезу створюють основну масу органічних речовин водойм, поглинають вуглекислий газ і виділяють кисень. При цьому, як відомо, фотосинтез здійснюється за участі пігментів, які у водоростей представлені хлорофілами, каротиноїдами, а у деяких – ще і фікобілінами. Пігментний склад, кількісні зміни якого залежать від фізіологічного стану та продуктивності водоростей, також зазнають впливу комплексу умов середовища (температури, солоності, евтрофікації, забруднення тощо). Тому зміни у складі пігментної системи водоростей дають змогу охарактеризувати екологічну ситуацію в прибережних районах моря. Дослідженню пігментного складу водоростей-макрофітів постійно приділяється увага вчених [1; 2; 5 та ін.]. Проте багато аспектів варіювання концентрації пігментів, залежно від екологічних чинників прибережних акваторій, досліджені ще недостатньо, а тому потребують подальшого моніторингу у зв'язку із змінами клімату та антропогенного навантаження.

Метою даного дослідження було вивчення сезонної динаміки пігментного складу таких водоростей як *Cladophora vagabunda* (L.) Hoek (кладофора), *Ulva intestinalis* L. (ульва), (Chlorophyta) *Ceramium virgatum* C. Agardh (церамійум) (Rhodophyta), *Desmarestia viridis* (Müller) Lamouroux (десмарестія) (Phaeophyceae), зібраних в Одеській затоці Чорного моря навесні та восени 2021 р.

З відібраних зразків водоростей з різних районів затоки для кожного окремого виду виготовляли мішану пробу. Повторність дослідження трикратна. Визначення вмісту хлорофілів та каротиноїдів

здійснювали спектрофотометричним методом. Екстракцію пігментів та розрахунок їх кон-центрації в екстракті здійснювали за ГОСТ17.1.04.02-90 [3] за формулами:

$$\text{с хл } a = 11,85 \times D_{664} - 1,54 \times D_{647} - 0,08 \times D_{630}$$

$$\text{с хл } b = 21,03 \times D_{647} - 5,43 \times D_{664} - 2,66 \times D_{630}$$

$$\text{с хл } c = 24,52 \times D_{630} - 1,67 \times D_{664} - 7,6 \times D_{647}$$

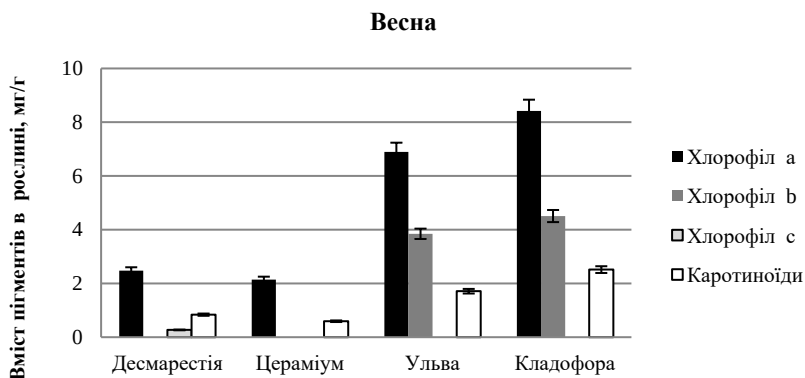
$$\text{с карот} = 4 \times D_{480},$$

де D – оптична густина за відповідною довжиною хвилі.

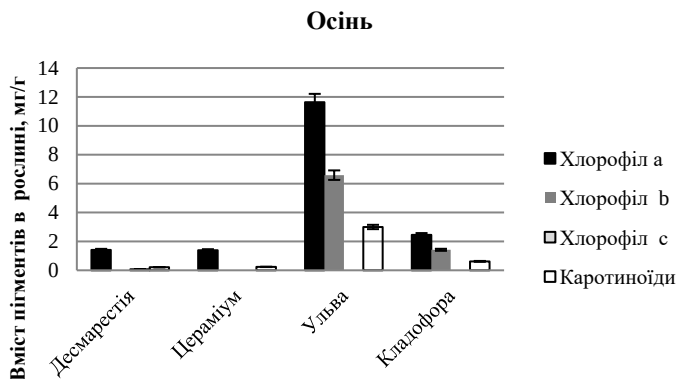
Вміст пігментів перераховували на суху речовину.

Досліджувані види водоростей є одні із найпоширеніших в Одеській затоці [4]. Пік вегетації зелених водоростей (*Cladophora vagabunda* і *Ulva intestinalis*) та бурої (*Desmarestia viridis*) припадає на весну-початок літа, червоної (*Ceramium virgatum*) – кінець літа-осінь [6]. У відповідності з активністю розвитку певних видів водоростей змінювалися і кількісно показники їх пігментної системи. Початок весни та кінець осені характеризуються зменшенням біомаси водоростей, що можливо пов'язане із станом їх пігментної системи.

Вміст хлорофілу a в сланях водоростей досліджених видів навесні виявився досить низьким (рис. 1), принаймні удвічі меншим, ніж вміст цього пігменту влітку за даними інших дослідників [1; 6; 7]. Це, очевидно, пов'язано з початковим етапом їх розвитку. Максимальну кількість хлорофілу a містили зелені водорості – *U. intestinalis*, в середньому 7 мг/г; *C. vagabunda* – 8 мг/г, значно меншу – буро водорість *D. viridis* та червона *C. rubrum* – в середньому 2 мг/г (рис. 1). Вміст хлорофілів b і c , які свідчать про функціональний стан антенного комплексу мембран хлоропластів, був теж достатньо низьким. Вміст каротиноїдів в досліджених водоростях був пропорційний вмісту хлорофілів і коливався у межах 1-2,5 мг/г. Восени вміст досліджуваних пігментів у сланях водоростей був у середньому вдвічі менший, ніж навесні (рис. 2), що очевидно

Рис. 1. Вміст пігментів (мг/сухої речовини) у деяких видів водоростей Одеської затоки у квітні 2021 р.

Рис. 2. Вміст пігментів (мг/сухої речовини) у деяких видів водоростей Одеської затоки у жовтні 2021 р.
Умовні позначення ті ж, що і на рис. 1.

пов'язано із затуханням їх вегетаційної активності. Проте вміст пігментів у сланях *U. intestinalis* восени виявився навіть вищим, ніж навесні. Це пояснюється тим, що цей вид відноситься до цілорічно вегетуючих, евритермних і евригалічних зелених водоростей. Таким чином, якщо у кладифори, цераміуму і десмарестії спостерігали

суттєве зменшення кількісного складу пігментів, що свідчить про відмирання сланей на фоні зниження температур, то у слані ульви-кишківниці за стабільними характеристиками пігментного апарату відбувався активний фотосинтез і ріст в умовах зниженої температури води і, ймовірно, зниження вегетації конкурентних видів.

Таким чином, при проведенні екологічного моніторингу макрофітобентосу за змінами пігментного комплексу водоростей необхідно враховувати сезонні коливання цих показників, які відображають стан самих водоростей і вплив на них екологічних чинників.

Список використаних джерел:

1. Войцехович А.О., Кашеваров Г.П. Пігменти фотосинтетичного апарату зелених водоростей. *Альгология*. 2010. Т. 20. № 3. С. 287–299.
2. Ладигіна Л.В. Каротиноїдний склад кормових мікроводоростей. *Альгология*. 2010. Т. 20. № 1. С. 45–56.
3. Мусієнко М.М., Паршикова Т.В. Спектрофотометричні методи в практиці фізіології, біохімії та екології рослин. Київ : Фітосоціоцентр, 2001. С. 112–113.
4. Ткаченко Ф.П., Третьяк И.П. Водоросли-макрофиты импактных зон Одесского побережья. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біологія*. 2015. № 3-4 (64). С. 640–644.
5. Ткаченко Ф.П. Морські водорості-макрофіти України (північно-західна частина Чорного моря). Одеса : Астропринт, 2011. 104 с.
6. Ткаченко Ф.П., Коваль В.Т., Погребняк І.І. Пігментний склад видів роду *Cladophora* Kutz. *Український ботанічний журнал*. 1982. Т. 39. № 4. С. 71–75.
7. Ткаченко Ф.П., Якуба И.П. Содержание фукоксантина в некоторых бурых водорослях Черного моря (Phaeophyceae, Ochrophyta). *Альгология*. 2019. Т. 29. № 3. С. 278–286.

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

Франчук-Крива Л.О.

кандидат ветеринарних наук, асистент;

Василенко Г.О.

студентка;

Кулієв А.А.

студент;

Гірін В.В.

студент,

Одеський державний аграрний університет

РОСЛИННІ СЕДАТИВНІ ПРЕПАРАТИ ДЛЯ СОБАК

Вступ. Хронічний стрес нині є масштабною проблемою не лише людей, але і домашніх тварин. Як повідомляє Salonen Milla et al. [8] у 72,5 % собак виявляють в анамнезі тривожну поведінку.

За даними Американського клубу собаківництва, стрес виникає, переважно, на тлі трьох основних причин: тривоги, пов'язаної з когнітивними дисфункціями (у геріатричних тварин), різного роду страхів (гучних звуків, переїзду, скупчення людей, ветеринарної лікарні тощо) та тривоги розлуки [5; 7]. За окремою оцінкою, тривога розлуки виникає у близько 14 % собак [5]. В літературі останніх років [8] найбільш сильним тригером стресу у собак вважають шум. Проте, не можна не погодитись із даними [9], що приблизно 60 % собак зазнають стресу щоразу під час візиту до ветеринарної клініки. Крім того, нещодавні дослідження показують, що емоційне здоров'я та рівень стресу людини можуть впливати на розвиток стресу і у собаки. Відповідно досліджень групи науковців на чолі з Sundman Ann-Sofie [6] встановлено, що собаки значною мірою відображають рівень стресу своїх власників. Ігнорування стресового стану собаки призводить до хронічної емоційної напруги з подальшим розвитком у неї психопатологій (обсесивно-компульсивні розлади, спонтанна агресія, психогенна алопеція, булімія, анорексія тощо) і широкого

спектру соматичних захворювань [2, с. 31; 5]. Проблематика питання пов'язана, також, з неможливістю повного виключення стресу з життя тварини або людини. Єдиним шляхом допомоги є зведення кількості епізодів та прояву стресу до мінімуму за рахунок терапії препаратами з нейромедіаторною дією, зокрема, седативними [2, с. 31; 3, с. 40]. До групи «седативних» відносять лікарські засоби на основі речовин як синтетичного, так і природного походження, проте нині основна перевага належить препаратам, створеним саме на основі рослинної сировини. Рослинні седативні препарати, у порівнянні із синтетичними, є більш безпечними, доступними, добре переносяться організмом, не викликають серйозних побічних реакцій та звикання [4, с. 64]. Механізм дії рослинних седативних засобів є підкорковим – полягає у підсиленні спорідненості ГАМК до ГАМК-рецепторів в підкіркових утвореннях (перш за все в ретикулярній формації), послаблюючи їх збудливий вплив на кору головного мозку [1, с. 96].

Виклад основного матеріалу. *Мета* наших досліджень полягала в аналізі асортименту рослинних седативних препаратів для собак. Увага акцентувалась на вивченні складу, спектру лікарських форм, виробників і країн-виробників дослідних препаратів. Дослідження проведені з грудня 2021 р. по січень 2022 р. на базі студентського наукового гуртка «Клінічна ветеринарна фармакологія». Матеріалами дослідження були асортимент рослинних седативних препаратів для собак, інструкції до препаратів. Під час дослідження використано метод контент-аналізу, аналітичний, порівняльний і статистичний методи.

За результатами аналізу, на ветеринарному фармацевтичному ринку виявлено 21 торгове найменування (ТН) седативних препаратів для собак. Встановлено, що препарати даної групи представлені у 10 лікарських формах (табл. 1). Серед представлених груп лікарських форм переважали рідкі (54,1 %), з найбільшою часткою у препаратів в формі крапель – 33,3 %. В свою чергу, в залежності від шляхів введення, більший об'єм становили краплі для перорального застосування – 25,0 %, а менший (8,3 %) – краплі спот-он (нашкірне нанесення). Серед твердих лікарських форм домінуючу позицію займали таблетки – 29,2 %. Меншість серед лікарських форм препаратів седативної дії для собак складали м'які лікарські форми –

4,2 %. Крім того, окремі торгові найменування нараховували до чотирьох різних лікарських форм. Так, рослинний комбінований седативний препарат для собак «Релаксивет» випускається у чотирьох різних формах – рідина для дифузора, краплі пероральні, краплі спот-он та нашійник.

З-поміж представленого асортименту, частка рослинних седативних препаратів становила 57,1 % ($P < 0,05$). Рослинна сировина в препаратах містилась у в формі екстрактів, настоїв, відварів та ефірних олій. Переважна більшість лікарської рослинної сировини у седативних препаратах знаходилась у формі сухих, рідких і густих екстрактів – 58,3 % ($P < 0,05$) («Фітогамма», «Стрессостоп», «Фітекс» та ін). З ефірних олій найбільш поширеними у складі даної категорії ліків були олії лаванди, розмарину, герані і ромашки. Ефірні олії, в свою чергу, складали основу таких лікарських форм як нашійник і краплі спот-он.

Таблиця 1

Ранжування лікарських форм седативних препаратів для собак

Агрегатний стан	Лікарська форма	Кількість ТН		Загальна частка, %
		шт.	%	
Твердий	таблетка	7	29,2	41,7
	капсула	1	4,2	
	порошок	1	4,2	
	нашійник	1	4,2	
Рідкий	краплі (пероральні)	6	25,0	54,1
	краплі (спот-он)	2	8,3	
	суспензія	1	4,2	
	рідина	3	12,5	
	спрей	1	4,2	
М'який	гель (пероральний)	1	4,2	4,2

Залежно від кількісного складу рослинних компонентів, седативні препарати поділялись на дві групи – монопрепарати та комбіновані рослинні препарати. Лідерами за пропозицією виявились комбіновані рослинні препарати, частка яких становила 91,7 % ($P < 0,05$). Порівняно з цим, рослинні монопрепарати займали лише 8,3 % (1 ТН). Одну діючу речовину, а саме екстракт валеріани, містив седативний

препарат для зовнішнього застосування «Beaphar No Stress Spot On краплі антистрес для собак». Найбільш частою активною складовою комбінованих седативних препаратів виявилась Кропива собача (пустирник; *Leonurus* L.) – 90,9 % ($P < 0,05$).

Дещо рідше до складу седативних ліків входили Валер'яна лікарська (*Valeriana officinalis* L.) та Хміль звичайний (*Humulus lupulus*) – по 63,6 % ($P < 0,05$), відповідно. З найменшою частотою серед інгредієнтів зазначались: Котяча м'ята, або котовник (*Nepeta cataria*) – 54,5 %; Глід (*Crataegus*), Півонія незвичайна (*Paeonia anomala*) і Шоломниця байкальська (*Scutellaria baicalensis*) – по 36,4 %; Меліса лікарська (*Melissa officinalis* L.), Чебрець (*Thymus*) і М'ята перцева (*Mentha piperita*) – по 27,3 % ($P < 0,05$), відповідно.

Лідерами за пропозицією рослинних седативних препаратів для собак виявились іноземні фармацевтичні компанії. Сегмент імпортованих засобів сягав 75,0 %, в той час, як вітчизняні препарати складали лише 25,0 % ($P < 0,05$). Серед вітчизняних виробників домінуючі позиції займали компанії ТОВ «Норіс», «Home Food» і «Vitomax».

Висновки. Рослинні седативні препарати для собак становлять 57,1 % асортименту даної групи ліків. Основний об'єм лікарської рослинної сировини у седативних препаратах для собак знаходився у формі сухих, рідких і густих екстрактів – 58,3 %. Найбільш частою активною складовою комбінованих седативних препаратів для собак виявилась Кропива собача – 90,9 %. Лідерами за пропозицією рослинних седативних препаратів для собак є іноземні фармацевтичні компанії – 75,0 %.

Список використаних джерел:

1. Брюханов В.М. и др. Лекции по фармакологии для высшего медицинского и фармацевтического образования. Барнаул : «Спектр», 2014. С. 96.
2. Карелина Е.А. и др. Методический подход к диагностике и фармакологической коррекции стресса у собак и кошек. *РВЖ*. 2018. № 5. С. 31–36.
3. Савельева О.В., Владимиров І.М. Аналіз номенклатури седативних та снодійних препаратів в Україні. *Фармацевтичний часопис*. 2015. № 3. С. 40–43.

4. Шпичак О.С. Маркетингові дослідження фармацевтичного ринку седативних лікарських засобів рослинного походження для використання у спортивній медицині. *Вісник фармації*. 2013. № 3(75). С. 64–68.

5. Kriss R. Understanding, preventing, and treating dog anxiety. *American Kennel Club*. 2021. URL: <https://www.akc.org/expert-advice/health/treating-dog-anxiety/> (дата звернення: 27.12.2021).

6. Long-term stress levels are synchronized in dogs and their owners. Sundman Ann-Sofie et al. *Scientific Reports*. 2019. Vol. 9. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-019-43851-x> (дата звернення: 10.12.2021).

7. Ollila Erin. Stress in dogs: causes, symptoms & finding relief. *Hills*. 2019. URL: <https://www.hillspet.com/dog-care/behavior-appearance/dog-stress>

8. Prevalence, comorbidity, and breed differences in canine anxiety in 13,700 Finnish pet dogs. Salonen Milla et al. *Scientific Reports*. 2020. Vol. 10. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-020-59837-z> (дата звернення: 20.12.2021).

9. Radosta L. Behavior is medicine. Fear free is better medicine. *Fear free symposium Lisa Radosta proceedings*. Florida Veterinary Behavior Service. West Palm Beach. 2018. URL: <https://fearfreepets.com/wp-content/uploads/delightful-downloads/2018/06/Symposium-Lisa-Radosta-Proceedings.pdf> (дата звернення: 20.01.2022).

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Захорольська В.М.

аспірантка,

Комунальний заклад вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку актуальним завданням економічної науки є вироблення методологічних підходів до формування системи взаємовідносин комунальних підприємств та органів місцевого самоврядування, яка б здатна забезпечити достатній рівень керованості сфери життєзабезпечення міст.

Підсумувавши результати приватизації у різних країнах, Міжнародна організація праці у своїй Підсумковій доповіді у 2004 р. зробила висновок, що «узагальнені системи комунального господарства працюють ефективніше, ніж приватні» [6, с. 15]. Причина полягає у прагненні суб'єктів господарської діяльності зловживати своїм монопольним становищем. Воно дозволяє комунальним підприємствам включати у собівартість своїх послуг неефективні витрати. Тому доцільним є постійний контроль над ними. Як вірно зазначив відомий німецький правознавець Ф. Ю. Зеккер: «Ринковому порядку, керованому децентралізовано за допомогою конкуренції, необхідне регулювання, якщо певний сектор економіки на підставі фактичної структури не використовує конкуренцію як найефективніший інструмент задоволення попиту та у реалізації технічного прогресу» [2, с. 239].

Державна (комунальна, муніципальна) форма власності на основний капітал комунальних підприємств дозволяє надавати на них значно більший вплив, ніж на суб'єктів господарювання приватної форми власності, та спрямовувати їхню діяльність у заданих

параметрах розвитку. З цієї причини 90% світового водопостачання перебуває у власності суспільства [6, с. 15]. Влада більшості великих міст Європи не допускає також приватизації систем тепlopостачання.

На сучасному етапі, що характеризується переходом до ліберально-консервативних доктрин економічного розвитку, більшість розвинених країн відмовляються від практики безпосередньої участі місцевої влади у забезпеченні надання комунальних послуг. При цьому органи місцевого самоврядування відводять собі функції гарантування наявності та функціонування інфраструктури, забезпечення загальної доступності мереж та послуг. Підприємствам комунальної власності надається свобода у виборі напрямів та методів роботи, вони наділяються самостійністю у прийнятті рішень, відповідальністю за прийняті рішення та їх наслідки [4, с. 87].

В цих умовах широкого поширення набуло створення суб'єктів господарювання змішаної форми власності. У багатьох країнах знаходять вихід у перетворенні комунальних унітарних підприємств на акціонерні товариства з контролним пакетом акцій, що перебувають у власності територіальної спільноти. Об'єкти природних монополій можуть також переходити в управління, довірче управління (траст) приватних підприємств, передаватися в концесію та оренду. Це розширює фінансові можливості підприємств за рахунок об'єднання з партнерами, що мають капітал для здійснення інвестицій. На приватних партнерів перекладається основний вантаж витрат та ризиків, використовуються накопичені ними досвід та навички, інноваційний потенціал [5, с. 218].

Володіння органами місцевого самоврядування матеріальними факторами виробництва забезпечує збереження за ними контрольних функцій та важелів регулювання житлово-комунальної сфери та реальний вплив на техніко-економічні процеси. Комунальна форма власності дозволяє здійснювати контроль не лише над поточними витратами, а й над формуванням джерел коштів на капітальні вкладення та реновацію. Саме цим і зумовлено її широке застосування у житлово-комунальному господарстві країн з розвиненою ринковою економікою. Застосування відносин комунальної (державної) власності змушує підприємства експлуатувати матеріальні фактори

виробництва виключно на благо суспільства і є підставою для громадського контролю [1, с. 145].

Публічно-приватне партнерство бажано використати як комплексний інструмент залучення інвестицій у капіталомісткі інфраструктурні проекти. Але важливою умовою є створення дієвої системи регулювання та контролю діяльності підприємств комунальної власності з боку органів місцевого самоврядування. Вона необхідна і для існуючих унітарних комунальних підприємств на базі майнових комплексів, переданих з державної у комунальну власність, та для суб'єктів господарювання у формі публічно-приватних партнерств.

Комунальні підприємства у ринкових умовах є складним об'єктом для управління. Цілі органів місцевого самоврядування мають переважно соціальну спрямованість, а інтереси менеджерів підприємств – комерційну. Управління суб'єктами господарювання засноване на привнесенні до їх діяльності зовнішніх цілей та обмежень. Недостатній рівень впливу на природних монополістів призводить до втрати ними суспільної ефективності, а деякі необхідні процеси розвитку в подібних умовах можуть зовсім не розпочатися. І, навпаки, зайва управлінська активність змінюється на контроль над діяльністю підприємства міста і веде до втрати динамічності (здатності керівництва помічати і передбачати появу моментів, що викликають необхідність змін виконання певних специфічних процедур, і оперативно реагувати на їх появу) [3, с. 3].

Вплив місцевої влади на підприємства комунальної власності має базуватися на глибокому розумінні інтересів керівництва та конкретних умов, у яких воно працює. Суть оптимального управління комунальним господарством значною мірою зводиться до управління процесом споживання ресурсів. Керівництво підприємств зацікавлене у оптимізації споживання ресурсів за критерієм отримання максимальних доходів. Для органу місцевого самоврядування оптимізація пов'язана з упорядкуванням та структуруванням господарських відносин з метою отримання найбільшого позитивного ефекту за мінімальних витрат на забезпечення потреб населення в якісних послугах [1, с. 146].

Цілі підприємств є вузькими, ніж цілі органів місцевого самоврядування. З позицій сучасної теорії систем вузькі, ясно

визначені цілі однієї соціальної системи, дають іншій подібній системі з більш масштабними цілями довгострокового характеру можливість обґрунтованого впливу: формується своєрідне партнерство суб'єктів, зацікавлених у вирішенні проблем. Головною метою підприємств комунальної власності, фактично є оптимізація поточної прибутковості, тоді як в умовах ринкових відносин прогресивний підприємницький стиль має бути спрямований насамперед на оптимізацію потенціалу прибутковості. Як партнер, що здатний вселяти довіру і впливати на підприємство, орган місцевого самоврядування повинен сповідувати ідеологію передбачливості, ґрунтуватися на баченні майбутнього образу кожного підприємства та на його динамічних організаційних здібностях до оновлення з урахуванням змін зовнішнього середовища. По відношенню до всієї сукупності підприємств комунальної власності, з боку органу місцевого самоврядування необхідна координація їх зусиль для найбільш ефективного використання можливостей спільної діяльності щодо вирішення стратегічних і оперативних завдань.

Ефективним є акцентування діяльності міської влади на ключових компетенціях з одночасною передачею інших видів господарських функцій підприємствам комунальної власності, а також з одночасним посиленням координуючого впливу на них (як на спеціалізовані структури) за допомогою забезпечення системної інтеграції.

Важливим є управління економічним і соціальним середовищем, в якому діє підприємство, що надає комунальні послуги. Середовище має для підприємства безперервне організуюче значення, тоді як управляючий вплив адміністративного характеру з боку органів місцевого самоврядування мають епізодичний, дискретний характер. Вплив середовища господарювання вагоміше, воно здатне впливати на комерційні інтереси суб'єктів безпосередньо.

Доцільно використовувати такі важелі впливу на підприємства комунальної власності:

- визначення конфігурації та меж мережі (суб'єктів ринку) з метою забезпечення доступності виробленої продукції всім споживачам;
- пред'явлення вимог щодо якості послуг та своєчасності їх надання;

- пред'явлення вимог до надійності інженерної інфраструктури за критеріями стійкості постачання споживачів, безпеки та якості;
- встановлення екологічних обмежень;
- регулювання тарифів на продукцію;
- встановлення дотацій та пільг за місцевим оподаткуванням;
- застосування оперативно-господарських санкцій, передбачених системою договірних відносин [5, с. 147].

Для досягнення поставлених органом місцевого самоврядування перспективних цілей потрібна складна багатofакторно орієнтована модель дій та заходів, тобто стратегія. Зовнішнє стратегічне управління являє собою систему формування довгострокових цілей діяльності підприємства і спільне з його керівництвом позначення найефективніших шляхів їх досягнення. Стратегічне управління повинне мати на меті забезпечення потенціалу прибутковості підприємства навіть у несприятливих для нього умовах підвищення цін на енергоносії та інші ресурси та обмеження на збільшення тарифних ставок.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах здійснення науково-технічної революції, що супроводжується ускладненням господарських відносин та посиленням вимог до соціальної організації суспільства, стає неможливим функціонування на практиці ані ринкового регулювання в чистому вигляді, ані повністю одержавленої економічної системи. Реформування підприємств комунальної власності спричиняє значні зміни функцій управління комунальними підприємствами.

Пріоритетним напрямком діяльності міської влади має стати управління стратегією розвитку підприємств комунальної власності, їх інвестиціями та інноваціями. Встановлення нових, ринково орієнтованих форм партнерства у сфері надання комунальних послуг неминуче має супроводжуватися виробленням арсеналу засобів на приватних партнерів. Важливий контроль за політикою ціноутворення природних монополій, зокрема політикою витрат, методами дотацій і пільг.

Список використаних джерел:

1. Гуськова І.Б. Комунальна власність як ресурс місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 21. С. 144–147.
2. Зеккер Ф.Ю. Руководящие идеи и источники энергетического хозяйственного права. *Энергетика и право*. Москва : Юрист, 2008. С. 233–244.
3. Качур П. Отрасль ЖКХ ждет системных изменений. *Міське господарство України*. 2006. № 2. С. 2–6.
4. Коваленко М.М. Нове значення фінансової сфери для забезпечення розвитку економіки. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2017. Вип. 1(56). С. 85–92.
5. Кравчук О.О. Управління державною власністю: адміністративно-правові засади : монографія. Київ : НТУУ «КПІ», 2013. 444 с.
6. Міжнародний досвід: варто повчитися. *Міське господарство України*. 2011. № 3. С. 15.

Іщук А.М.

здобувач,

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У процесі здійснення реформування системи пенсійного забезпечення деякі європейські країни зіштовхнулися з проблемами, зумовленими як наслідками економічної кризи, так і окремими недоліками сформованої раніше пенсійної системи. Внаслідок цього в окремих європейських державах розпочався новий етап реформування системи пенсійного забезпечення.

Зокрема, економічні кризи та наслідки повільного економічного зростання, високий рівень державного боргу, високий рівень безробіття мають неабиякий вплив на пенсійне забезпечення. За оцінками деяких експертів, у країнах Європи державні валові фінансові зобов'язання збільшилися з 55 % ВВП у 2007 році до 88% в

2014 році. З огляду на це, пенсійні витрати складали у середньому 18% від загальних державних витрат. Відповідно до останніх прогнозів, в середньому по країнах-членах ЄС пенсійні витрати збільшаться з 9% від ВВП (на даний час) до 10,1% від ВВП у 2050 році [1, с. 4].

У зв'язку з цим, протягом останніх декількох років значна частина країн-учасниць ЄС внесла та продовжує вносити зміни у свої пенсійні системи, що обумовлено широкою потребою фіскальної консолідації. Більшість країн здійснили реформи, спрямовані на поліпшення фінансової стійкості пенсійної системи, основною метою яких стало відтермінування виходу на пенсію шляхом підвищення пенсійного віку, сповільнення процесу дострокового виходу на пенсію, збільшення стимулів для продовження праці, а не виходу на пенсію [1, с. 4].

Наприклад, у Великобританії у 2014 році було прийнято новий Закон про пенсії, що містить такі основні положення: 1) поточна базова державна пенсія та додаткова державна пенсія були замінені пенсією з фіксованим розміром, хоча це не стосується існуючих пенсіонерів; 2) пенсійний вік поступово підвищується з 66 до 67 у період з 2026 до 2028 року; також проводитиметься регулярний перегляд державного пенсійного віку; 3) надання уряду права вводити мінімальні стандарти щодо управління та адміністрування пенсійних схем на робочому місці тощо. Закон також містить низку інших заходів, що стосуються приватних пенсій, багато з яких зміцнюють чинне законодавство [2].

Крім того, у Великобританії одним з останніх нововведень було запровадження автоматичної реєстрації учасників пенсійних схем для того, щоб гарантувати, що всі правомочні працівники отримують можливість бути учасниками схеми пенсійного забезпечення на робочому місці: у минулому багато роботодавців не пропонували такі схеми або працівники не брали участі у них [2].

У пенсійній системі Німеччини протягом 2019–2021 рр. відбулись деякі законодавчі та організаційні зміни у системі пенсійного забезпечення. Зокрема, вони стосувалися запровадження (а точніше – повернення) базового державного пенсійного забезпечення, яке виплачується як надбавка для тих пенсіонерів, сукупний місячний дохід яких нижче 1250 євро на одну людину і 1950 для подружжя (включаючи інші види доходу, наприклад, здача житла в оренду). Її виплата також

не передбачена для пенсіонерів зі стажем роботи менше 33 років і тим, у кого щомісячний дохід становить понад 2700 євро до вирахування податків. Таким чином, базову пенсію почали отримувати 1,3 мільйона працівників, які сплачували пенсійні внески [3].

Певним чином фінансова стійкість пенсійних фондів похитнулась й у Нідерландах, зокрема, через низькі відсоткові ставки після світової фінансової кризи. Зокрема, за 2008–2010 роки суттєво знизилась доходність інвестиційних активів недержавних пенсійних фондів. У липні 2015 року, щоб пристосуватися до цього нового фінансового середовища, центральний банк Нідерландів, що діє як наглядовий орган пенсійного та страхового секторів у цій державі, змінив свій метод розрахунку «остаточної форвардної ставки» (UFR) для дисконтування актуарних зобов'язань за термінами погашення, що перевищують «останню ліквідну точку», на яку ринкові ставки недоступні [4].

У Польщі 1 лютого 2014 року набрав чинності новий закон про пенсійну реформу, відповідно до якого обов'язковий другий рівень індивідуальних рахунків став добровільним для всіх нових учасників трудової діяльності. Згідно цього Закону облігації з відкритих пенсійних фондів (OFE) були перенесені на спеціальний рахунок в Управління соціального страхування (ZUS), натомість акції залишилися у фондах. Протягом трьох місяців поляки повинні вирішити, чи залишати свої пенсійні заощадження у фондах, чи економити на пенсію лише в Управлінні [5].

В загальному, закон передбачає такі нововведення: 1) участь у другому рівні пенсійного забезпечення є добровільною; 2) можливість відмовитись від участі у другому рівні для нинішніх учасників системи; 3) передача всіх інвестицій у державних облігаціях від відкритих пенсійних фондів другого рівня до ZUS та зміна інвестиційних можливостей для відкритих пенсійних фондів. Так, 3 лютого 2014 року уряд перерахував близько 153 млрд. злотих (50,71 млрд. дол. США) в активах від відкритих пенсійних фондів другого рівня до Державної установи соціального страхування; 4) поступова передача залишків активів другого рівня до першого рівня для осіб, які найближчим часом будуть виходити на пенсію (за 10 років перед виходом на пенсію) [6, с. 116].

У Франції також розпочався новий етап пенсійної реформи з огляду на те, що за словами деяких політиків, поточна пенсійна система більш неможлива з фінансової точки зору. Зокрема, за даними Орієнтаційної ради з пенсій (COR), у 2018 році французька пенсійна система мала дефіцит у 2,9 млрд. євро, або близько 0,1% валового внутрішнього продукту (ВВП). COR також оцінює, що дефіцит нинішньої системи може збільшитися з 7,9 до 17,2 млрд євро у 2025 році.

З огляду на необхідність вирішення вищезазначених проблем, влада Франції пропонує запровадити деякі реформаційні зміни. Так, поточні пенсії складаються як мінімум із базової та додаткової пенсій; базові пенсії розраховуються шляхом усереднення річної заробітної плати, одержаної працівником протягом двадцяти п'яти років з найбільшим доходом чи останніх шести місяців на державній службі; додаткові пенсії засновані на бальній системі та додаються до базової пенсії. У запропонованій реформі пенсії не розраховуватимуться на основі двадцяти п'яти кращих років, а розраховуватимуться за бальною системою. А саме: кожен працівник отримує віртуальний рахунок, на якому будуть накопичуватися усі його внески, який потім буде конвертовано у бали, які можна заробити за підтверджений стаж роботи, а цінність кожного балу буде однаковою для кожного француза (наприклад, 1 бал = 1,25 євро). Отримані бали множаться на коефіцієнт, що враховує пенсійний вік та очікувану тривалість життя [7]. Слід зазначити, що самі французи неоднозначно ставляться до запропонованих змін, а тому більшість не підтримує ініціювання нової пенсійної реформи.

Слід зазначити, що в усіх державах, в яких запроваджено другий обов'язковий рівень недержавного пенсійного забезпечення, значна увага приділяється забезпеченню дохідності недержавних пенсійних фондів, яка досягається належним регулюванням інвестиційних програм цих фондів.

У процесі здійснення реформи системи пенсійного забезпечення більшість європейських держав з такими проблемами, зумовленими негативними наслідками економічної світової кризи та недоліками національних пенсійних систем: 1) зниження рівня доходів населення, безробіття, занепад малого та середнього бізнесу, що призвело до зменшення розміру внесків до пенсійних фондів, внаслідок чого деякі

недержавні пенсійні фонди стали дотаційними та потребували субсидій з державних бюджетів; 2) дострокове використання у державах, в яких особи мають безпосередній доступ до своїх пенсійних рахунків, коштів на пенсійних рахунках; 3) банкрутство або значні фінансові втрати недержавних пенсійних фондів у деяких державах, що зумовило необхідність у запровадженні (поверненні) обов'язкового базового державного рівня пенсійного забезпечення.

З метою уникнення в Україні подібних проблем або зниження ризику їх виникнення доцільним є: 1) залишення базового рівня державного пенсійного забезпечення у солідарній системі загальнообов'язкового пенсійного страхування; 2) запровадження обов'язкового страхування фінансових ризиків у недержавних пенсійних фондах; 3) визначення чітких та прозорих вимог до інвестиційної політики недержавних пенсійних фондів; 4) запровадження пруденційного державного нагляду за діяльністю недержавних пенсійних фондів.

Список використаних джерел:

1. Головань В. Пенсійна система та практики її реформування у провідних країнах світу : Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <https://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/publications/29173.pdf>
2. Pension reforms in the UK: background summary. Etui.org, 2016. URL: <https://www.etui.org/covid-social-impact/united-kingdom/pension-reforms-in-the-uk-background-summary>
3. Руденко Н. Пенсії в Німеччині. Чи є це прикладом для України? Файненс.юа. 2021. URL: <https://finance.ua/ua/saving/pensii-v-germanii-primer-li-eto-dlia-ukrainy>
4. Marc Gérard Reform Options for Mature Defined Benefit Pension Plans: The Case of the Netherlands. Contributor Notes. 2019. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/2019/022/article-A001-en.xml>
5. Зеленко В. Пенсійні системи України та Польщі: досвід реформування. Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації: *Український щорічник з європейських інтеграційних студій*. 2019. Вип. 2. С. 113–126.
6. International Update: Recent Developments in Foreign Public and Private Pensions. URL: http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2014-03/2014-03.pdf
7. Meghan Dawson Decoding France's Controversial Pension Reform. Impakter, 2020. URL: <https://impakter.com/decoding-frances-controversial-pension-reform>

Качан Я.В.

*кандидат наук з державного управління, доцент,
Інститут підготовки кадрів
державної служби зайнятості України*

ВПЛИВ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ НА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

Провідне значення в управлінні будь-якою державою має кадрова політика з притаманною їй стратегією формування, затребуваності й використання потенціалу кадрів, а також його професійне зростання та розвиток. Основною ланкою високоефективної системи управління державою є наявність професійного штату кваліфікованих державних службовців у державних органах. Можна стверджувати, що професійні кадри – це багатство нашої країни, адже з усіх ресурсів людський – найбільш значущий, оскільки кваліфікація, досвід, професіоналізм кадрів сприяють успіху в здійсненні якісного управління державою.

Сьогодення та майбутнє України на тлі глобалізаційних і трансформаційних процесів, зокрема успішність соціально-економічних реформ, залежать від існування високопрофесійного персоналу на всіх щаблях виконавчої влади та місцевого самоврядування, готового до змін та нововведень, здатного вчасно ухвалювати найрезультативніші управлінські рішення та спроможного взяти на себе відповідальність за оновлення держави, а також здійснення започаткованих реформ.

Концептуальні зміни, які тривають у галузі публічного управління, не лише ставлять перед публічними службовцями вимогу зосередити зусилля і час на розумінні потреби новітніх професійних компетенцій, а визначають регулярне покращення професійного рівня, збільшення управлінських, аналітичних комунікативних складових їх роботи, націлених на задоволення потреб людини та громадянина й забезпечення якісних публічних послуг.

Визнання професіоналізму одним із положень управління вважається підтвердженням того, що якість діяльності, професійна здатність публічних службовців є головним фактором ефективності,

успішності їх діяльності та вважається значною передумовою цілеспрямованого руху соціуму до новітніх стандартів життя [1].

Стосовно якості освіти, то, як засвідчує практика, здебільшого державним службовцям недостатньо отримати освіту у сфері державного управління та права. Комплексу знань, який був отриманий в навчальному закладі п'ять або десять років тому, не вистачає, щоб у майбутньому приймати раціональні та конструктивні рішення. У зв'язку із цим у законодавстві, що регулює сферу професійного розвитку працівників та діяльність державних органів, приділено значну увагу питанням профільного систематичного навчання працівників.

Основним видом професійного навчання державних службовців в Україні стало підвищення кваліфікації. Проте такий вид навчання має свої недоліки. По-перше, під час проходження підвищення кваліфікації державний службовець направляється на навчання, а виконання його посадових обов'язків покладається на іншого працівника, що призводить до збільшення навантаження на одну особу. По-друге, державним службовцям, особливо тим, хто щойно вступив на державну службу, не вистачає практичного закріплення отриманих знань. Поки в нормативно-правових актах визначено необхідність проходження навчання та підвищення кваліфікації, самовдосконалення як у професійному плані, так і в особистісному, способи професійного навчання потрібно систематично корегувати, удосконалювати з метою їх відповідності сучасним вимогам.

Механізми системи професійного навчання, які використовуються в зарубіжних країнах, здебільшого не відрізняються від вітчизняних інструментів професійного розвитку (наприклад, навчання на робочому місці, навчання поза робочим місцем (лекції, семінари, ділові ігри, міжвідомчі тренінги), групове навчання, дистанційне навчання), але їх застосування на практиці має певні особливості [4].

З інституційної точки зору в попередні роки в Україні сформувалися і функціонують чотири складові системи професійного навчання державних службовців:

1. Національна академія державного управління при Президентові України та її регіональні інститути (Харківський, Дніпропетровський, Одеський і Львівський).

2. Вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку за спеціальністю «публічне управління та адміністрування» і мають право підвищувати кваліфікацію державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

3. Обласні центри підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій.

4. Відомчі заклади підвищення кваліфікації (центри, курси, інститути тощо), утворені у системі окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади [2].

Перспективними напрямками модернізації системи професійного навчання державних службовців в українському суспільстві є: визначення замовників; ревізія мережі навчальних закладів через процедуру акредитації; модернізація навчальних планів та програм відповідно до змісту попередньої освіти та потреб замовника; упровадження нових освітніх технологій із пріоритетом інтерактивних методів навчання, методів і технологій, що забезпечують безперервність освіти (від знань до умінь, від умінь до навиків); підготовка топ-менеджерів, аналітиків, радників через систему аспірантури та докторантури; самоосвіта державних службовців, перехід від оцінювання до моніторингу кар'єри [3].

Отже, підвищення професіоналізму є важливим об'єктом внутрішньо-організаційного планування. У його межах: по-перше визначається довгострокова потреба в підвищенні професіоналізму, розробляються необхідні плани і програми; по-друге, здійснюється оперативне планування конкретних заходів з урахуванням напрямів діяльності публічного органу й особистих потреб людей. Водночас достатній рівень професіоналізму публічних службовців забезпечує ефективна система їх професійного навчання. Формування нових підходів до процесу підготовки публічних службовців під час професійного навчання спрямовано на підвищення їх якості [5].

Також, збільшення професіоналізму публічних службовців як складового елемента зростання людських ресурсів дасть змогу поліпшити, стабілізувати та сформувати нові передумови для переходу на новий етап становлення системи кадрового забезпечення публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Акімов О. О. Неадитивність системогенезу професійної діяльності державних службовців. *Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. праць*. 2019. Вип. 1т(40). С. 101–109.
2. Акімов О. О. Особливості формування професійних компетентностей державного службовця в контексті євроінтеграції України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 1(24). С. 207–217.
3. Акімов О. О. Соціально-психологічний складник у системогенезі професійної діяльності державних службовців. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 2(20).
4. Бельська Т. В. Удосконалення основних форм суспільно-владних взаємодій в умовах сучасних глобальних тенденцій. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2017. № 1. С. 123–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2017_1_18
5. Кізілов Ю. Ю. Особливості проходження державної служби в Україні в умовах адміністративної реформи : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Дніпро, 2017. 20 с.

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Пішта А.Я.

студент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НАСЛІДКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ В ПЕРІОД 1941–1943 РР.

Друга світова війна стала однією з найбільших трагедій в історії людства. Дуже величезна кількість держав, народів постраждали від руйнівних наслідків. Навіть після стількох років після її закінчення, наслідки відчуваються ще сьогодні. Ця війна забрала величезну кількість життів, зіпсувала долі майбутнім поколінням. Навіть сьогодні історики сперечаються та визначають точну кількість жертв та постраждалих в цій кровопролитній війні. Більшість регіонів світу постраждали від цієї війни, на жаль, не минула ця катастрофа й Чернігівщини. Винуватців у цій війні досить багато, однією з причин цих жертв була жорстока окупаційна політика, яку проводив нацистський режим в період 1941–1943 років.

Нацистський режим в період окупації здійснив просто величезну кількість злочинів стосовно цивільного населення, стосовно навіть військових, які протистояли їм у війну, адже навіть на час ведення бойових дій необхідно дотримуватися правил війни. Цілком природно, що умовах війни тривали бойові дії, які супроводжувалися масовими втратами в більшості випадків з боку цивільного населення. Всі ці події відбувалися через участь місцевого населення в бойових діях на боці партизан, які займалися знищенням німецького військового майна та пошкодженням обладнання з метою недопущення потрапляння цінних військових вантажів на лінію зіткнення, які були так необхідні німецькій армії. Наслідки окупації Чернігівщини для самого регіону були жахливими, було знищено економіку регіону, а головне населення краю. Німецьке вище керівництво на території Чернігівщини намагалося знищувати місцеве

населення різними способами з єдиною метою – знищити тих, хто за расовою теорією гітлерівців не потрапляє в ці рамки, а також ті, хто чинить опір німецькій владі.

Історики й досі займаються підрахунками тим, скільки всього було знищено українського населення на території Чернігівщини й більшість сходиться до цифри – сто двадцять сім тисяч сімсот сімдесят вісім мирних жителів [11, с. 75]. Цифра досить вражаюча, якщо зважати на те, що стільки людей було знищено всього за такий короткий термін, а саме з вересня 1941 року до вересня 1943 року. Якщо врахувати, що лише цивільне населення, тобто те, яке не бере участі в бойових діях, то цифра просто неймовірно величезна, для того, щоб краще розуміти, можна порівняти втрати польської армії, тобто та частина населення, яка брала участь в бойових діях проти військ вермахту, її втрати на початку Другої світової війни становили менше – всього 123 тисячі людей. Це менше, ніж втрати цивільного населення на Чернігівщині за період нацистської окупації.

Основною формою боротьби німецького окупаційного режиму проти місцевого населення – спалення населених пунктів разом з його жителями, що в міжнародному гуманітарному праві вважається злочином проти людяності. В цілому способи боротьби проти місцевого населення з боку нацистів можна поділити на дві частини : це повне знищення населених пунктів, тобто вбивство всіх жителів всього населеного пункту або часткове знищення населених пунктів, тобто вбивство лише частини його жителів. Історики інституту національної пам'яті Україні, досліджуючи цю тему вказують на те, що всього на Чернігівщині було 63 таких населених пунктів, тобто таких, що були повністю або частково знищені, 33 населені пункти були повністю знищені разом з його жителями, тобто більша частина населених пунктів була знищена в ході боротьби німецької нацистської влади проти місцевого населення. Але це не повна картина, оскільки не всі населені пункти були внесені у документи. Так, наприклад, не було включено такий населений пункт райцентр, селище Срібне, яке на момент окупації був селом [11, с. 657–658].

Безумовно, не варто забувати про Корюківську трагедію, яка відбулася 1-2 березня 1943 року [13, с. 17]. Цю подію можна дійсно називати трагедією, скільки в ході знищення цього населеного пункту

було вбито шість тисяч сімсот жителів селища міського типу. Історики відзначають, що це найбільший військовий злочин на території Європи. Досить страшно говорити про те, що ще, починаючи з 1 березня 1943 року з Щорса в Корюківку прибув німецький каральний загін, основним завданням якого було знищити місцевих жителів селища міського типу. Більшість мешканців селища була розстріляна, жителів заганяли групами по 50-100 чоловік у великі будинки та розстрілювали. Після знищення населення, німецькі окупанти спалювали будинки, де було здійснено акт злочинів проти людяності. Жителів не лише розстрілювали, а також проводили акти спалювання. Навіть після вбивства всіх жителів населеного пункту, німці продовжували вбивати місцеве населення. Крім спалення та розстрілів місцевого населення було знищено місцеву інфраструктуру, так було зруйновано 1290 будинків [15, с. 7–8]. Після того як німці пішли відступили з Чернігівщини, були створені радянські комісії, які мали б порахувати точну кількість постраждалого населення та знищеної інфраструктури.

Іншою трагедією, яка певно, що була другою за кількістю жертв – це трагедія, яка пов'язана з селом Козари Носівського району. Орієнтовна кількість жертв становить три тисячі дев'ятсот вісім осіб. Причиною знищення села була невдала проведена операція проти партизан, які завдали втрат німцям. Вже 11 березня 1943 року в село була заведена бронетехніка та з кулеметів всі жителі села були розстріляні [1, с. 138]. Тактика злочину була схожою до Корюківської трагедії, спочатку місцевих жителів заводили до великих будинків, а потім там вже розстрілювали, щоб замести сліди жорстоких злочинів. Головною причиною знищення місцевих жителів було покарання за дії партизан, які наносили шкоду німецькій владі.

Отже, під наслідки окупації Чернігівщини в період 1941–1943 рр. були проти жахливими. Було зруйновано економіку краю, населення, інфраструктуру, що негативно вплинуло на майбутні десятиліття. Німецький окупаційний режим знищив близько 127 тисяч осіб мирних жителів, що є навіть більше, ніж за період війни з польською армією на початковому етапі Другої світової війни. Досить жахливими наслідками окупації регіону були дві страшні трагедії у Корюківці та в селі Козари, які сумарно знищили 11 тисяч осіб, і можливо, ці дві

трагедії є найбільшими трагедіями на території Європи в період Другої світової війни. Наслідки окупації були дуже негативними, зруйнована економіка, господарство краю, знищене як морально так і фізично населення – все це в сукупності сильно негативно вплинуло на розвиток регіону в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р. / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті. Упоряд.: С. В. Бутко, Р. І. Пилявець. – Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2012.
2. Веденєєв Д. Призабытая трагедия // Секретные материалы. – 2011. – № 4.
3. Веденєєв Д. Кров і попіл Корюківки // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – 25 лютого.
4. Вінок безсмертя: Книга-меморіал // Редкол.: О. Ф. Федоров (голова), В. А. Маняк (керівник колективу авт.-упорядників). – К.: Видавництво політичної літератури України. – 1987.
5. Водоп'ян І. І. Граніт. – К.: Політвидав України, 1982.
6. Гусаченко І. Козари // Дзеркало тижня. – 2006. – 17 червня. – № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/SOCIETY/kozari-46982.html>.
7. Денисенко В. Срібнянська трагедія. – Ніжин, «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007.
8. История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Черниговская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1983.
9. Книга Скорботи України: Чернігівська область. 4 том / Редкол.: Рєєнт О. П. (голова) та ін. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2006.
10. Козари: смерть і безсмертя // Дзвони пам'яті: Книга про трагедію сіл Сумщини і Чернігівщини, знищених фашистами у роки війни. – К.: Радянський письменник, 1986.
11. Корюківка – моя і наша // Авт.-упоряд. В. Устименко. – К.: Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2007.
12. Корюківка – наша біль і любов / В. Є. Устименко (упоряд. та заг. ред.). – К., 2003.
13. Корюківка, 1943: злочин проти людяності. 3б. документів і матеріалів / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд.: С. В. Бутко, Т. В. Макаренко. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2010.

14. Леп'явко С. Чернігів у роки війни (1941–1943). – Чернігів: Видавець В. М. Лозовий, 2011.

15. Матиролог встановлених жертв Корюківської трагедії 1943 року. Довідник / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківська районна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд.: С. В. Бутко, О. О. Толкачова; Відп. ред.: Р. І. Пилявець. – Чернігів : Десна Поліграф, 2011.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Романенкова Ю.В.

*доктор мистецтвознавства, професор,
Київська муніципальна академія
естрадного та циркового мистецтва*

ТРАДИЦІЙНИЙ ЦИРК ЯК ВИДОВИЩНЕ МИСТЕЦТВО В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ: ВИКЛИКИ, РИЗИКИ, НЕБЕЗПЕКИ

Останні тридцять років, із 1991 р., Україна фактично пише наново історію циркового мистецтва – цирку доби незалежності. Вона має надзвичайно потужну школу, представлену високопрофесійними фахівцями всіх провідних жанрів циркового мистецтва. Саме завдяки потенціалу своїх артистів український цирк посідає одне з домінуючих місць в цирковому просторі світу. Водночас саме цей сегмент культурного поля держави на сьогодні перебуває в надзвичайно складному, небезпечному стані – занадто багато викликів кинуті йому в обличчя реальністю нинішніх днів.

Одним з найсильніших стресових аспектів для циркової галузі стала пандемія – COVID-19 має дуже серйозні наслідки для мистецтва загалом і для цирку – зокрема. Видовищні мистецтва, розраховані на присутність великої кількості людей під час вистави, де надзвичайно важливим, якщо не вирішальним, є безпосередній контакт із глядачем, емоційна єдність, обмін енергетичними спалахами, який відбувається між артистом і публікою. Карантинні обмеження зробили це все неможливим, а цирк – не той вид видовища, де можна замінити «живе» виконання на он-лайн формат.

Але найважчим випробуванням, безсумнівно, стала війна, що розпочалася 24 лютого 2022 р. Коли говорять гармати – музи мовчать. Події сьогодення ставлять на межу виживання традиційний цирк – загальнолюдське лихо робить його майже неможливим, поки навкруги гинуть люди та палає країна, мистецькі події будуть чекати, а артисти –

робити все для скорішого настання миру та перемоги. Але, крім жахиття, від якого сьогодні потерпає Україна, крім пандемії, що передувала цим лихим днем, існує, на жаль, і ще одна проблема, яка ставить на межу зникнення традиційний цирк. Це заборона використання у цирках тварин – як хижих, так і свійських. Не секрет, що саме дресура завжди була тим жанром, який у цирковому мистецтві мав найвищий попит. І саме тим, який в усі часи найжорсткіше дискутувався щодо етики та моралі. Зоозахисники повсякчас не втомлюються волати про жорстке поводження з тваринами у цирку. На жаль, у приватних звіринцях або, можливо, певних пересувних, що не мають ліцензії та діяльності, що не контролюються державою, випадки неналежного поводження з тваринами або їх неналежного утримання контролювати важко, звичайно, їх навіть не варто обговорювати – цим явищам у культурному просторі не місце, вони мають бути унеможливлені законодавчим чином. Але не можна огульно все змішувати до купи, як це і трапляється в результаті нефахового підходу до законотворчості без глибинного знання проблеми: саме такі наслідки може мати прийняття без коригування та змін законопроекту про заборону використання тварин у видовищних заходах, у тому числі – у цирках, ініційований у 2021 р. (р. № 5406) [7].

Вічна проблема неприродності існування тварини в умовах неволі та її використання в цирку лежить зовсім в іншій площині, ніж зараз видається в результаті дискутування навколо цього законопроекту. Мабуть, не дивлячись на тисячолітню історію взаємин людини та тварини, довгу історію циркового мистецтва, очевидної вигоди від наявності дресури в цирку та виховної ролі цього жанру, заперечити складність морального боку проблеми складно: так, тварина не має існувати в неволі, не має бути наочним посібником, предметом вивчення або іграшкою для дітей, і з точки зору етики, моралі виправдати її використання таким чином у науці для експериментів або в зоопарках та цирках для розваг чи вигоди неможливо. Тобто – так бути не повинно. Але: ПЕРВИННО не повинно. Але ж це існувало тисячі років.

Звісно, виправдати жорстокість поводження з тваринами вигодою чи користю неможливо та аморально. Але вирішити вікову проблему

методом, запропонованим нині законодавчим шляхом, попросту не вдасться. Таке рішення може призвести до трагічних наслідків. Передусім, не може йтися про виправдування використання тварин у незаконних видовищних подіях, це неприпустимо і має бути не просто заборонено, а з жорсткими наслідком за порушення заборони. Але цирк (зазначимо, що йдеться про державні інституції – стаціонарні цирку, які мають власні приміщення, а таких в Україні станом на сьогодні є сім, та мають на балансі тварин) не є незаконним видовищем із застосуванням тварин. Важливо акцентувати, що може дискутуватися лише ситуація зі стаціонарними циркуми, що мають усі необхідні умови для утримання тварин, забезпечують їм відповідний догляд із точки зору годування, ветеринарного супроводу та відповідного режиму.

Дуже шляхетно виглядає заклик усіх тварин звільнити від жорстокого поводження дресирувальників та заборонити їх мучити на радість катам-глядачам. Але навіть якщо цей заклик почути і погодитися з неможливістю використання тварин надалі (а така модель цирку без тварин практикується у низці країн світу, за зразком наприклад, Канади або Німеччини), то що робити з існуючими тваринами у циркух ЗАРАЗ? Легше за все похизуватися гуманністю заклику, не прорахувавши наслідків. Роздати тварин у реабілітаційні центри – варіант, який лунає найчастіше. Не беремо навіть до уваги те, що без роботи залишається цілий сонм циркової братії, і не лише артистів, які пов'язані з дресурою, зі створенням та обслуговуванням номерів із тваринами. Заради шляхетної мети можна не бути меркантильними. Але якою буде доля тих тварин, які зараз є сегментом циркового простору? Адже вони народжені в цьому світі, їх не помістили в циркову неволю з природи, не виловили у вільному лісі та не розмісили в тісну клітку нудьгувати. Переважна більшість циркових тварин просто не знає інших умов існування, вони народжені уже в цирку або перебувають тут змалечку. Всупереч красивим закликом зоозахисників, що часто експлуатують чутливість глядачів, тварини у вітчизняних циркух перебувають в умовах, які жорстко регламентовані вимогами, від кількості метрів місця утримання до чіткого режиму, кількості годувань на день, специфічного раціону, медичного супроводу. Не зможе жоден

реабілітаційний центр відтворити належні умови для тварин, що виховані в певній атмосфері, яка має відповідати цілій низці критеріїв, не кажучи вже про юридичні аспекти проблеми. І головне – як там зможуть надати тваринам, крім догляду та годування, відповідний режим? Коня мало просто тримати в просторому середовищі та годувати певним чином – він має рухатися, отримувати певний догляд відповідно до звичному режиму тренувань, інакше тварина просо загине. Вона не зможе змінити ритм життя без критичних наслідків. Можна, безперечно, погодитися – так, тварині в цирку не місце, не варте видовище того, що звір перебуватиме в неприродних для себе умовах.

Кожен для себе приймає рішення – бути чи не бути традиційному цирку, тобто цирку з тваринами. Але це питання майбутньої моделі цирку. Таке рішення має бути зваженим, а в разі погодженого прийняття – відтермінованої, поступової дії, яка б не принесла шкоду існуючим нині у цирку тваринам. І, тим більше, варто розмежовувати заборону використання тварин у цирку взагалі і зазначати як причину жорстоке поводження з ними. Це два абсолютно різні аспекти проблеми, і не можна спекулювати підміною понять. Звісно, як і в будь-якому питанні, випадки недобросовісного поводження, жорстокості методів дресури заради результату констатувати можна, що і призвело до спекулювання темою. І такі люди мають позбавлятися права наближатися до манежу і працювати з тваринами. Але це скоріше окремі випадки, які породили стереотип. Переважно український цирк сповідує гуманні методи дресури. І люди, які працюють із тваринами, доглядають за ними, є цілковито відданими своїй справі. Інакше що б змушувало їх, наприклад, у Національному цирку України, не дивлячись на вибухи, повітряні тривоги, які навесні 2022 р. повсякчас сколихують столицю, ризикуючи власною безпекою, доставляти корми для тварин у цирк? У найнебезпечніші години весь час хтось перебуває там із тваринами, що не кинуті на призволяще, доглянуті. По виключеннях із правил не можна виносити судження про явище загалом. Адже соціум не забороняє автомобіль як засіб пересування в результаті наявності жахливих катастроф з вини нетверезих водіїв, влаштовуючи перегони та отримуючи від цього насолоду як від виду спорту. Звичайно, тварина не має права вибору –

чи брати участь у видовищі, вона є приреченою на нього, потрапивши до цирку. Але знову ж, це моральний бік проблеми «відтермінованої дії» – чи бути традиційному цирку в принципі, але не питання долі нинішніх циркових тварин. Тому, мабуть, чи бути традиційному цирку з тваринами, є дуже дискусійним питанням, що лежить передусім у морально-етичній площині, заради гуманності можна поступитися і вигодою та часткою традицій. Але ніяким чином не можна в один момент приймати рішення, яке призведе не тільки до руйнації культурного шару, але й до неминучої фізичної загибелі чималої кількості тварин. Слід пам'ятати, що «добрими намірами вимощена дорога до пекла», а тварина не повинна бути жертвою не тільки егоїстичної любові до розваг, але й невиважених рішень раптові відмови від них.

Список використаних джерел:

1. Державні цирку закликають Раду не ухвалювати закон про заборону участі тварин у виставах. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3368974-derzavni-cirki-zaklikaut-radu-ne-uhvaluvati-zakon-pro-zaboronu-ucasti-tvarin-u-vistavah.html>
2. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Відомості Верховної Ради України. 2006 № 26, ст. 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text>
3. Збереження тварин у цирковій галузі України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SgyaOMM55Z8>
4. Національний цирк України. URL: <https://www.circus.kiev.ua/> https://circus-ua.com/index.php?option=com_content&view=article&id=24&itemid=36&
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони використання тварин у цирку та інших незаконних видовищних заходах із залученням тварин. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-deyakikh-zakonodavchikh-aktiv-ukraini-shchodo-zaboroni-vikoristannya-tvarin-u-tsirku-ta-inshikh-nezakonnikh-vidovishchnikh-zakhodakh-iz-zaluchennyam-tvarin>

МЕДИЧНІ НАУКИ

Коломоєць А.В.

*кандидат медичних наук,
директор ТОВ «МЕДСЕРВІСГРУП»*

Толстанов О.К.

*доктор медичних наук, професор,
Національний університет охорони здоров'я імені П.Л. Шупика,
член-кор НАМН України*

АНАЛІЗ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ФІНАСОВОГО СТАНУ ЯК СКЛАДОВІ ЛОГІСТИКИ УПРАВЛІННЯ КНП

Стрімкий інформаційний та технологічний розвиток суспільства вимагає формування нових знань та застосування нових технологій управління у всіх сферах економіки. Поява нових програмних технологій викликала значне зрушення у розвитку логістики як науки, а також спричинила появу нових інструментів логістичного контролінгу підприємств.

Кожна організація прагне досягти найбільшої ефективності своєї діяльності, і для цього потрібне ефективне використання новітніх підходів та схем управління. В багатьох випадках вміле використання логістичних інструментів відкриває перед підприємством значні резерви для оптимізації його діяльності. Негативні результати такої спроби оптимізації часто є результатом того, що ця задача вирішується без урахування необхідності комплексного коригування роботи підприємства. Однак, таке завдання можуть виконати кваліфіковані фахівці, які знайомі із сучасними логістичними технологіями. Як показав аналіз наукової літератури та нормативних джерел, поняття «фінансовий стан» по-різному визначене в наукових працях та діючій нині нормативній базі України. У Методиці інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств і організацій № 22 від 23 лютого 1998 р., розробленої Агентством з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій, наведено таке визначення:

«Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів».

Положенням про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України від 26.01.2001 р. № 49/121, фінансовий стан підприємства визначається як сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів, реальні й потенційні можливості підприємства. У методичних рекомендаціях щодо аналізу фінансово-господарського стану підприємств або організацій Державної податкової адміністрації України (лист № 759/10/20-2117 від 27.01.1998 р.) зазначається, що «фінансове положення (стан) є комплексним поняттям і відображає рейтинг підприємства на фінансовому ринку, його кредито- і податкоспроможність характеризується системою показників, які визначають на конкретну дату».

Система кадрового менеджменту компанії є ключовою ланкою в структурі управління організації будь-якої сфери. На думку Курбацької Л., Кадирус І., Савенко О., Нечипоренко К., управління людськими ресурсами є важливим соціально-економічним явищем, яке на практиці проявляється у формі виконавчої функції організаційного менеджменту. Це систематично організований процес набору, розвитку та організації роботи людей для досягнення цілей організації [5]. Для досягнення головної мети управління людськими ресурсами необхідно зосередитися на трьох локальних цілях: 1) акумуляція людських ресурсів; 2) навчання персоналу; 3) розвиток людських ресурсів.

Більшість вчених визначають кадрову логістику як один із напрямів логістики [3; 4] або як окремий напрям управлінської діяльності [7]. Розглянемо кадрову логістику як одну з функціональних напрямків логістичної сфери (табл. 1).

Наявні підходи до визначення кадрової логістики наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення поняття «кадрова логістика»

Автор, джерело	Визначення поняття	Змістове наповнення поняття
В.П. Чемеков	Кадрова логістика – термін, запропонований для позначення вибору інструментів і прийомів під час переміщення співробітників усередині компанії	Термін
Н.Г. Кормін	Кадрова логістика – це постійний моніторинг і аналіз ринку праці, проведення досліджень та обробка отриманих даних для найкращого вирішення кадрових завдань, які задовольняють оптимальне співвідношення «ціна – якість – термін виконання»	Моніторинг і аналіз
В.Д. Сербін	Кадрова логістика – один із напрямів логістики, в якому вивчається оптимізація потоків трудових ресурсів підприємства та галузі у цілому	Напрямок, розділ, сфера логістики
К.В. Мельникова	Кадрова логістика – один із напрямів логістики, який вивчає процеси формування, розподілу та руху кадрів у логістичних системах для максимального використання кадрового потенціалу, оптимізації руху трудових потоків та забезпечення ефективного функціонування системи у цілому	
І.О. Леонтьєва	Кадрова логістика – розділ логістики, що вивчає оптимізацію кадрових ресурсів підприємства та визначає набір інструментів та прийомів для оптимального переміщення співробітників у середовищі підприємства для отримання економічного ефекту	

Джерело: [6]

Одним з найповніших напрямків висвітлення усіх видів кадрової роботи є визначення К. Мельникова. Визначення кадрової логістики В. Сербіна звужує дане поняття до оптимізації кадрових потоків. На думку Н. Г. Корміної, під логістикою персоналу слід розуміти моніторинг та аналіз кадрового потенціалу. Цей підхід, на нашу думку, є дещо обмеженим, оскільки не охоплює мікроекономічних

аспектів HR-логістики і є лише інструментом діагностики стану та еволюції HR-логістики, тому визначення вченого є скоріше макроекономічним, ніж універсальним. Якщо узагальнити результати аналізу існуючих визначень, то можна виявити, що зміст кадрової логістики як процесу оптимізації кадрових потоків є очевидним.

Так, згідно позиції О. Бондарук, елементами оптимізації є:

- вхідні кадрові потоки: аналіз кадрового забезпечення, планування, підбір персоналу;
- внутрішні кадрові потоки: організація робочого місця, оцінка результатів роботи, система мотивації працівників, кадрове обслуговування, оплата праці, навчання та формування у працівників поняття культури компанії;
- вихідні кадрові потоки: переведення, звільнення персоналу.

Зауважимо, що І. Поліщук розглядає елементи оптимізації внутрішнього потоку людських ресурсів та виділяє розвиток людських ресурсів як окремий напрям управлінської діяльності. Цю класифікацію кадрових потоків можна розбити на мікро-, макро-, мезо- економічні логістичні системи, які виконують окремі функції.

Проведемо аналіз фінансового стану та ефективності кадрового забезпечення організації на прикладі КНП «Рубіжанська центральна міська лікарня» Рубіжанської міської ради Луганської області на основі даних фінансової звітності підприємства. Аналіз фінансового стану та ефективності кадрової політики КНП «Рубіжанська центральна міська лікарня» в динаміці за 2019–2020 рр. показав погіршення основних показників діяльності з одночасним наявним потенціалом його розвитку в майбутньому.

За результатами проведеного дослідження пропонуємо розглянути можливість підвищити ефективність управління кадровими ресурсами за рахунок впровадження інститутів логістичних послуг враховуючи, що формування та впровадження логістичних систем підприємств, що надають медичні послуги, збільшення ефективності системи управління персоналом необхідно здійснювати з урахуванням наявних технологічних можливостей та ресурсного потенціалу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Ільченко Н., Кулік А. Розвиток транспортно-логістичної системи в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2019. Том 30(69). № 5. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-5-36>
2. Криворучко О., Овчаренко А. Сучасне розуміння поняття «якість логістичної діяльності». *Економіка транспортного комплексу*. 2018. Вип. 31. С. 150–163.
3. Курбацька Л., Кадирус І., Савенко О., Нечипоренко К. Удосконалення логістичних систем для забезпечення принципів стійкого розвитку підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 7–8. DOI: 10.32702/2306&6792.2021.7-8.60. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2021/10.pdf
4. Мішина С., Мішин О. Науково-теоретичні засади впровадження кадрової логістики у сфері соціальної роботи. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/83.pdf
5. Трифонова О., Кравець О. Формування оптимальних логістичних систем у процесі стратегічного управління стійким розвитком підприємства. *Економічний простір*. 2019. № 142. С. 217–226. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/2586/1/Tryfonova.pdf>

Щиріна К.В.

аспірантка;

Михальчук В.М.

доктор медичних наук, професор,

Національний університет охорони здоров'я України

імені П.Л. Шупика,

заслужений працівник охорони здоров'я України

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В ОБЛАСНІЙ КЛІНІЧНІЙ ЛІКАРНІ

Сьогоднішня модель забезпечення фінансової стабільності вітчизняних ЗОЗ характеризується низькою ефективністю, причинами таких тенденцій є нераціональність діючої політики використання трудового потенціалу, недостатня вмотивованість кадрів та незадовільний рівень фінансування. Детермінування ключових факторів впливу на стан фінансової стабільності галузі свідчить, що кадрова політика міських лікарень є базовим фактором формування результатів діяльності ЗОЗ, а тому сучасна модель управління трудовим потенціалом стає пріоритетним напрямом менеджменту на державному та місцевому рівнях. Ключовим завданням держави у сфері охорони здоров'я на шляху подолання сформованих проблем є розвиток сприятливого середовища та забезпечення фінансової стабільності медичного сектору через розробку альтернативних шляхів управління персоналом, дієвого механізму стимулювання до підвищення продуктивності праці та запровадження системи мотивації саморозвитку і підвищення рівня професійної компетентності.

Рівень фінансової стійкості формується відповідно до рівня продуктивності праці робітників сфери охорони здоров'я, а тому доцільним є використання лише адаптованих до вітчизняної медичної практики, ефективних та сучасних технологій управління кадрами, зокрема через застосування новітніх комп'ютерних, інформаційних технологій [4, с. 190] чи персонал-технологій [3, с. 132], які стають

важливими інструментами на шляху активізації трудового потенціалу та ініціативності в процесі практичної діяльності працівників медичної сфери [1, с. 277]. Розподіл сфери охорони здоров'я на державний та приватний сектори господарювання вимагають адаптації та гнучкості кадрової політики, оскільки рівень фінансової стабільності кожного з них формується під впливом різних зовнішніх чинників. Забезпечення фінансової стійкості державних медичних закладів (лікарень, поліклінік, клінік при медичних науково-дослідних інститутах, санітарно-епідеміологічних станцій, центрів здоров'я тощо) здійснюється через розподіл державних фінансових ресурсів і реалізацію стратегічних та тактичних управлінських заходів, контроль за виконання яких покладається на державний управлінський апарат [2, с. 271].

Сучасна практика підвищення результативності роботи ЗОЗ ґрунтується на використанні різних стратегій управління фінансовою стабільністю, ключові відмінності яких полягають у застосуванні диференційованих інструментів впливу на робочій персонал в межах медичних установ. Таким чином, в узагальненій економічній теорії виділяють наступні підходи реалізації кадрової політики: пасивний, який не враховує особливостей довготермінового планування та прогнозування. В разі зниження рівня фінансової стабільності закладу використовуються оперативні регуляторні заходи та термінове прийняття управлінських рішень щодо дій окремих працівників; реактивний, який передбачає реалізацію поточних контрольних заходів за ознаками негативного впливу з боку персоналу на стан фінансової стабільності через виникнення конфліктних ситуацій, зниження продуктивності праці, недостатнього рівня стимулювання персоналу; превентивний, який враховує не лише поточний контроль за фінансовою стабільністю, а і коротко- та середньострокове планування роботи з персоналом для підтримання належного фінансового стану медичного закладу. Така стратегія враховує перспективні потреби у висококваліфікованих кадрах, визначає бажаний рівень продуктивності трудових ресурсів для забезпечення стабільної фінансової роботи медичної установи; активний, в процесі реалізації якого враховуються не лише прогнозні дані щодо фінансового стану медичного закладу та дієвості кадрової політики, а і існує можливість впливу на фінансову стабільність через

використання практичних заходів корегування кадрової політики, що реалізується керівництвом установи, трансформацію інструментів управління медичним персоналом, оперативну зміну складу працівників чи рівня їх кваліфікації тощо [2, с. 66–70; 3, с. 67–69].

Подальше дослідження ступеня взаємозалежності кадрової політики та фінансової стабільності доцільно проводити на прикладі діяльності вітчизняного закладу охорони здоров'я – Чернігівської обласної клінічної лікарні, яка станом на сьогодні є комунальним унітарним некомерційним підприємством, що надає послуги третинної високоспеціалізованої медичної допомоги та може надавати послуги вторинної спеціалізованої медичної допомоги, а також забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідних ліцензій та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників. Відповідно, стратегічною ціллю діяльності установи є підвищення якості медичного обслуговування на основі досягнення високого рівня фінансової стабільності, реалізації ефективної політики управління ресурсами та застосування дієвих механізмів впливу на фінансовий стан медичного закладу. Основними інструментами досягнення визначеної мети є раціональна організація роботи з медичним персоналом та застосування дієвих підходів стимулювання високого рівня продуктивності праці.

Отже, стан ефективності кадрової політики протягом 2015–2019 рр. відображено показниками плинності та стабільності кадрів, співвідношенням середньомісячної заробітної плати працівників установи і в регіоні, а також коефіцієнтами кваліфікованості та рівня соціальних витрат. Коефіцієнт плинності кадрів характеризується незначними коливаннями та зберігається в межах природніх відхилень. Таке значення показника визначає кадрову політику, що реалізується керівництвом Чернігівської обласної клінічної лікарні як ефективну та превентивну, оскільки управління кадрами не вимагає залучення додаткових ресурсів, здійснюється відповідно до розроблених коротко- та середньострокових тактичних планів та не має негативного впливу на рівень фінансової стабільності.

Підтвердженням раціональності заходів регулювання діяльності персоналу також є коефіцієнт стабільності кадрів. Станом на 2019 рік показник досягнув максимального значення та становив 86,34%, що

свідчить про низький рівень вибуття медичного персоналу зі стажем роботи у 5 і більше років. Рівень коефіцієнта співвідношення середньомісячної заробітної плати працівників установи і в регіоні має негативну динаміку, що характеризує низький рівень стимулювання роботи працівників з боку державних та місцевих органів влади. Хоча зазначений показник має лише опосередкований вплив на фінансову стабільність медичного закладу, проте подальше його погіршення може спричинити підвищення рівня плинності кадрів та знизити ефективність роботи закладу охорони здоров'я у перспективі.

Таким чином, діяльність Чернігівської обласної клінічної лікарні протягом 2015–2019 рр. можна охарактеризувати як фінансово стабільну. Зниження коефіцієнта у 2019 році на 10,8% в порівнянні із відповідним періодом 2018 року не має значного негативного впливу на загальний фінансовий стан медичної установи, проте свідчить про активізацію діяльності приватних ЗОЗ Чернігівської області, зниження попиту на медичні послуги Чернігівської обласної клінічної лікарні, а також зниження рівня техніко-технологічного забезпечення медичного закладу. З метою запобігання негативного впливу з боку окреслених тенденцій варто застосувати оновлені підходи управління персоналом, провести заходи щодо підвищення рівня професійної компетентності спеціалістів та запровадити використання сучасних інструментів стимулювання праці медичних працівників через підвищення рівня соціального забезпечення, оновлення робочих місць та техніко-технологічного забезпечення роботи персоналу, впровадження інформаційних та комунікативних технологій у діяльність медичних працівників, пропозицію додаткових можливостей щодо підвищення рівня компетентності та кваліфікації шляхом реалізації сучасних програм перепідготовки кадрів тощо.

Таким чином, дослідження відобразило, що ефективна кадрова політика зміцнює фінансову стабільність та покращує фінансово-господарський стан медичного закладу. В свою чергу, раціональне регулювання фінансової стабільності спричиняє підвищення результативності управління трудовим потенціалом лікарні. Пряма залежність фінансової стабільності відсутня лише від показника співвідношення середньомісячної заробітної плати працівників медичної установи та в регіоні загалом, оскільки зазначений показник

формується під впливом загальнодержавної ринкової кон'юнктури та не може об'єктивно впливати на кадрову політику місцевих ЗОЗ. Проведене дослідження відобразило, що кадрова політика прямо впливає на стан фінансової стабільності вітчизняних ЗОЗ, а тому її реалізація має передбачати застосування дієвих, адаптованих, модифікованих до вимог вітчизняного ринку медичних послуг та перевірених позитивним українським і зарубіжним досвідом інструментів стратегії управління трудовими ресурсами.

Список використаних джерел:

1. Ведерніков М.Д., Волянська-Савчук Л.В., Клімас В.А., Конопко А.Ю. Розвиток сучасних HR-технологій як ключового елементу у системі управління персоналом. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки*. 2020. № 56. С. 132–140.
2. Волянська-Савчук Л.В., Царук В.Ю. Використання сучасних комп'ютерних та інформаційних технологій в розвитку корпоративної культури на підприємстві. *Бізнес-навігатор: наук.-вироб. журн.* 2018. № 2(45). С. 189–196.
3. Ведерніков М.Д., Чернушкіна О.О., Мантур-Чубата О.С. Особливості управлінської праці на підприємствах в галузі охорони здоров'я. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління. Сер. : Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2018. № 3(14). С. 271–277.
4. Вашев О.Є., Вашева А.О., Іванова Л.А. Сучасні тенденції політики змін надання медичної допомоги в країнах ЄС. Публічне управління XXI століття: традиції та інновації : зб. тез XVII Міжнар. наук. конгресу, 27 квітня 2017 р. Харків : Магістр, 2017. С. 295–298.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Гбур З.В.

*доктор наук з державного управління, професор,
Національний університет охорони здоров'я України
імені П.Л. Шупика*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4536-2438>

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

У сфері інформаційної безпеки застосування штучного інтелекту почалось з достатньо простих речей (на початку 2000-х років) – побудови систем, що полегшують роботу спеціалістів певного профілю, зокрема, вірусних аналітиків. До певного часу кількість зразків шкідливих файлів стала такою великою, що ручним або простим автоматизованим аналізом вже було не обійтися. Це були системи, які виявляють паттерни в шкідливому коді та дозволяють проводити хоча б мінімальну атрибуцію. Тобто вони представляли певну інформацію реверс-спеціалістам та вірусним аналітикам, яка дозволяла те чи інше програмне забезпечення віднести до певної групи чи класу.

Використання штучного інтелекту в інформаційній безпеці обумовлено насамперед двома чинниками:

- необхідністю оперативного реагування під час настання кіберінциденту;
- нестачею кваліфікованих спеціалістів з кіберзахисту [3, с. 10].

На даний час застосування штучного інтелекту в інформаційній безпеці значно ширше. Є глобальні компанії, які аналізують в мережі великий обсяг інформації, що може вказувати на нові загрози або, наприклад, передбачити У сфері інформаційної безпеки застосування штучного інтелекту почалось з достатньо простих речей (на початку 2000-х років) – побудови систем, що полегшують роботу спеціалістів певного профілю, зокрема, вірусних аналітиків. До певного часу

кількість зразків шкідливих файлів стала такою великою, що ручним або простим автоматизованим аналізом вже було не обійтися. Це були системи, які виявляють паттерни в шкідливому коді та дозволяють проводити хоча б мінімальну атрибуцію. Тобто вони представляли певну інформацію реверс-спеціалістам та вірусним аналітикам, яка дозволяла те чи інше програмне забезпечення віднести до певної групи чи класу.

Використання штучного інтелекту в інформаційній безпеці обумовлено насамперед двома чинниками: необхідністю оперативного реагування під час настання кіберінциденту; нестачею кваліфікованих спеціалістів з кіберзахисту [3, с. 10].

На даний час застосування штучного інтелекту в інформаційній безпеці значно ширше. Є глобальні компанії, які аналізують в мережі великий обсяг інформації, що може вказувати на нові загрози або, наприклад, передбачити атаки нульового дня. В цих компаніях є системи, які збирають масиви даних, аналізують їх за допомогою технологій класу штучного інтелекту, виявляють закономірності, проводять кластеризацію даних та прогнозують загрози. Без таких технологій обробляти подібний обсяг інформації практично неможливо. Тут широко використовуються нейронні мережі та кластеризація.

Штучний інтелект – це, насамперед, технології. Саме технології, які застосовуються для розробки систем та продуктів. До таких технологій відноситься: машинне навчання; комп'ютерний зір; когнітивістика; NLP (Natural Language Processing); глибоке навчання та інші. Сучасні технології штучного інтелекту реалізуються за наступними напрямками: розпізнавання та синтез мови; інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень; перспективні методи штучного інтелекту.

Штучний інтелект активно застосовується у відслідковуванні загроз, де з його допомогою на основі інформації, яка зібрана з відкритих та закритих джерел, прогнозуються загрози інформаційній безпеці. Таким чином масштаб завдань та обсяг застосування штучного інтелекту в сфері інформаційної безпеки за останні двадцять років значно збільшився. Штучний інтелект є ефективним помічником у захисті від кіберзагроз. Останнім часом спостерігаються три

чинники, що сприяють ескалації ризиків інформаційної безпеки для державних органів всіх країн світу. По-перше, це розширення поверхні атаки. Частково це пов'язано зі зростанням кількості Інтернет приладів, яке в 2020 році оцінювалось в 30,73 млрд дол США. По-друге, кіберзлочинці навчилися оминати брандмауери та програмне забезпечення безпеки, яке в минулому ефективно працювало. По-третє, фрагментація рішень кібербезпеки залишає прогалини, через які дані стають вразливими [1].

Кращою стратегією інформаційної безпеки є випереджальний комплексний підхід, який охоплює п'ять ключових галузей: виявлення та аналітика загроз; безпека даних та додатків; управління ідентифікацією; безпека мережі та систем.

В Україні важливою складовою реформування оборонно-промислового комплексу є впровадження інноваційних технологій штучного інтелекту. Адже провідні країни світу вивчають та використовують можливості штучного інтелекту в галузі оборони [1]. Так, сучасна міжнародна група Thales Group3 [2], що функціонує в сфері цифрової ідентифікації безпеки створює й випускає інформаційні системи для авіакосмічної та військової галузей, що є потужною основою для швидкого ефективного захисту різних секторів критичної інфраструктури (енергетика, хімічна промисловість, транспорт, екологія та ін.). Дана група сприяє в забезпеченні інформаційної безпеки державним органам, приватним компаніям та власникам об'єктів критичної інфраструктури.

В 2019 році Швейцарією підписано угоду з Thales Group3, якою передбачено поставку елементів центру обробки зображень IMINT4. Ця система дозволить збирати та аналізувати всі типи цифрових інформаційних зображень, а також включатиме провідні технології штучного інтелекту, що дасть змогу Збройним Силам Швейцарії ідентифікувати загрози та застосовувати адекватні моделі захисту [2].

Сенсорні інструменти Thales на основі штучного інтелекту Cybels забезпечують інноваційний захист від кібератак у критично важливих секторах інфраструктури. Cybels Sensor шляхом встановлення штучного інтелекту безперервно спостерігає за різними джерелами атаки. Експертами лабораторії Thales зафіксовано нові види шкідливих програм. Під час виявлення загроз система Cybels Sensor

маскує дану сигнатуру, щоб кіберзлочинці не дізнались про це і не змогли обійти захист. Також дана технологія здатна аналізувати кожен файл, що проходить крізь мережу, досліджуючи і виявляючи можливі загрози, шкідливі програми та інші аномалії [2].

На даний час в усьому світі структури знаходяться в стані переломного моменту, обумовленого застосуванням з метою інформаційної протидії більш сучасного обладнання та програмного забезпечення. Зарубіжні фахівці з інформаційної безпеки очікують, що інформаційно-технічний та інформаційно-психологічний вплив має значний потенціал в умовах стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту.

В контексті інформаційної безпеки штучний інтелект – програмне забезпечення, яке здатне інтерпретувати стан середовища, розпізнати певні події та самостійно прийняти необхідні заходи. Технології штучного інтелекту ефективно справляються з розшифруванням закономірностей та аномалій, тому можуть бути інструментом моніторингу загроз. Надійна стратегія інформаційної безпеки також допомагає захистити персональні дані населення та державні дані та алгоритми, що стає важливішим у міру розгортання нових моделей штучного інтелекту.

Список використаних джерел:

1. Укроборонпром хоче використовувати штучний інтелект в «оборонці». URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/08/26/677230> (дата звернення: 07.12.2021).
2. Leveraging artificial intelligence to maximize critical infrastructure cybersecurity. URL: <https://www.thalesgroup.com/en/worldwide/security/magazine/leveraging-artificial-intelligence-maximize-critical-infrastructure> (дата звернення: 07.12.2021).
3. Pretorius B., van Niekerk B. Cyber-Security for ICS/SCADA. *Int. J. Cyber Warf. Terror*. 2016. Vol. 6. P. 1–16.

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Сокол А.А.

студентка,

*Національний університет водного господарства
та природокористування*

МИСТЕЦТВО І ПОЛІТИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Нині існує дві сфери культури, які щільно пов'язують людей, а конкретно: мистецтво і політика. Це є повністю природнім, адже ці сфери не є від'ємними одна від одної, через національне життя та існування народу. Образотворчість повсякчас виконувало політичні функції. З одного аспекту, творчість по-різному репрезентувала владу, створюючи портрети політичних діячів, зображення відомих політичних подій, війн, героїв. З іншого, мистецтво звичайно виступало, як декором політичної влади, беручи участь у прикрасах меморіалів, проведеннях різноманітних політичних подій, тощо. За винятком того, мистецтво зображує глибинні відбивання політичних відносин, як: сприяння стабільності суспільства, його консолідації та єдності, а в період політичних змін зображено радикальні соціальні перебудови [1, с. 3].

Ще до 1960 років у мистецьких напрямках переважала самостійність та максимальне визволення від політики, але це все було на певний час існування. Це все почалося перетворюватися в сторону політики, де ніхто ніяк не міг повипливати. Вся ця фаза майстерності припадала на час постмодернізму. З того часу народ розцінює мистецтво не просто як вид особистого мистецтва, а мистецтво яке в руках політики [2, с. 8].

Дипломатія зараз безліч в чому оперує в тому ж середовищі, що і мистецтво. Результатом постає художня репрезентація, яка перестає фігурувати додатковим естетичним актом стосовно самої політики. Принаймні до теперішнього часу було цілком навпаки.

«Зараз ми живемо у суспільстві, у якому перший великий дипломат генерує багато картин та зображень, ніж будь-який художник», –

Б. Гройс [3]. Навряд чи якийсь сучасний живописець здатний зрівнятися з Беном Ладеном за масою виробленої художньої продукції, а також своєї присутності у засобах масової інформації та ступеня своєї медіа-спроможності. Питання у тому, що у розпорядженні перших перебувають усі апарати генерування сучасних медіальних знаків та іміджів. Ця публіка здатна, на відміну від художників, приводити у дію величезну машину як зображення, а й коментарів, психологічних пошуків, соціологічних аналізів, релігійних дискусій тощо. Художник перестав бути основним ефективним виробником візуального.

Одним з найважливіших граней мистецтва є справа діяльності мистецького твору в суспільстві. Мистецтво існує не так задля самого себе, як заради тієї користі, яку воно здатне принести людині та суспільству. Функції чи то задача мистецтва-це цілі, де мистецтво ставить перед собою, ті цінності, якими керується художник при створенні твору та які бере до уваги глядач, який сприймає цей твір. Якщо промовляти про завдання мистецтва цілком колективно, то можна сказати, що мистецтво покликане, сприяти вдосконаленню як людини, так і соціального життя та людської практики. Умовно всі функції мистецтва можна поділити на персональні та соціальні. Перші стосуються впливу мистецтва на індивіда. Другий впливу мистецтва на систему соціально-політичних відносин та соціально-політичних інститутів [4, с. 116].

Насолоду та розвагу можна віднести до особистісних функцій мистецтва, принаймні вони й певний соціально-політичний аспект. Не випадково на завершальному етапі історії Стародавнього Риму маси людей вимагали не тільки зерно, а й видовищ, тобто іншими слова задоволення. Імператор Нерон виступав зі співом перед великими аудиторіями, не так як, через своє непомірне славолюбство, скільки з наміром завоювати популярність у широких мас. Виховна, пізнавальна та багато інших функцій мистецтва поєднують індивідуальне із соціальним. Зокрема, вихованість у вигляді мистецтва необхідне як індивіду, а й суспільству, через те що таке виховання сприяє формуванню повноцінного громадянина. Ще одну функцію мистецтва, що особливо точно з'ясовується в сучасному суспільстві, і прямо говорить про зв'язок мистецтва з політикою, можна назвати

«функцією відмови» [5]. Зміст цієї функції у формуванні в індивіда критичного сприйняття цінностей наявного суспільства.

Соціальна царина, у якому перебувають і працюють люди, активно конструюється ними самими під час їх соціальної діяльності. Це відбувається переважно не усвідомлено для них. Ясно, що у конструюванні соціуму та політичних відносин не останню роль відіграє мистецтво. З іншого боку, громадянство за допомогою найрізноманітніших засобів виховує своїх членів, формує з них людей, пристосованих до життя у певному соціальному середовищі. Тут знову ж таки не обходиться без мистецтва [6].

У процесі соціалізації індивіда, включення їх у склад соціально-політичних зв'язків та відносин основна важливість відіграє плата, а саме вироблення та освоєння мистецтва. Рух процесу соціалізації є нічим іншим, як засвоєння людиною цінностей, визнаних його середовищем і тим суспільством, до якого він належить, і невідступне його дотримання цих цінностей у своїй практичній діяльності, і перш за все у взаємозв'язках з іншими людьми.

Майстерність, будучи за своєю природою соціальним явищем, є одним із необхідних засобів перетворення людини на повноцінного члена історично конкретного суспільства. Не заборонено сказати, не боячись перебільшення, що мистецтво є одним із найефективніших засобів процесу соціалізації людини, затвердження її до культури свого народу, до своєрідного розуміння навколишнього світу.

Безсумнівно, важливість мистецтва у твердженні керівного суспільного стилю буття-сукупності тих цінностей та норм, якими особа безперервно керується у своїй поведінці. Манера життя засвоюється головним чином не на основі роздумів, а в процесі наслідування інших, слідування традиції, в результаті майже невідчутного, але тим більше ефективного тиску того середовища, в якому діє індивід.

Однак, будь-яка, спільнота це не тільки стійкість, а й певний рух та ритм. Із цим пов'язане протиріччя соціальних функцій мистецтва. Воно підтримує існуючі: мораль, ідеологію, вірування, традиції, здоровий глузд, визнані зразки. Одночасно мистецтво сприяє розхитуванню та оновленню наявних соціальних відносин та інститутів. Своєрідна зацікавленість у питанні про співвідношення

мистецтва та політики представляє головний мотив ролі мистецтва у демократизації суспільства. Мистецтво є універсальним засобом заміни людей, зміцнення спількових відносин членів суспільства, що протистояють структурним їхнім відносинам. У цьому плані мистецтво є одним з важливих засобів зміцнення народовладдя. Угрупування художників-людей, які створюють твори мистецтва, є у відомому сенсі зразком або парадигмою відносин. З іншого боку, якраз мистецтво, якій вся публіка рівна, незалежно від свого багатства, соціального становища, особливих інтелектуальних здібностей тощо.

Мистецтво-один із засобів, які роблять із суспільства-організацію структурного та наскрізь пронизаного протиставленнями одних індивідів іншим і, відповідно громаду рівних. Але рівність, що дається мистецтвом, стосується лише окремих аспектів людського життя. Прозоро, мистецтво не тільки зрівнює людей, а й певною мірою структурує їхні стосунки, вносить у ці відносини елементи нерівності. Ті, хто тяжіє до сучасної музики, можуть зверхньо дивитися на тих, хто досі насолоджується нібито давно застарілими Бахом та Бетховеном. Любителям серйозної музики нерідко ріже слух легка естрадна музика. Прибічники реалізму у живопису можуть критично і гордовито відгукуватися про тих, хто віддає перевагу експресіонізму і тим більше абстракціонізму або кубізму.

Мистецтво є занадто складним соціальним явищем, щоб його перевага була однозначна. Схильність до мистецтва може не тільки нівелювати нерівність людей, і на власні очі демонструвати всі переваги їхньої рівності, а й розмежовувати людей за їхніми статусами та ролями, і тим самим у відомій мірою структурувати суспільство. Проте у мистецтві зміцнення відносин серед людей явно переважає над тією структуризацією їхніх відносин, що неминуче привносить мистецтво [7].

Через те, можна сказати, що співпраця мистецтва у демократизації суспільства стала особливо помітною у сучасну епоху. Художник-постмодерніст Енді Уорхол стверджував, що кожна особистість має право на 15 хвилин слави. Значна кількість акцій сучасного мистецтва, у яких залучені тисячі людей, далеких у своєму звичному житті від мистецтва, здаються реалізацією цього демократичного ідеалу. За останні десятиліття границя власної думки поступово стирається з

мистецтва. Громада все частіше віддає перевагу слідувати за натовпом, а не ухвалювати рішення самостійно. А з соціальним тиском, і зовсім відмовляються слухати своє власне я. Це все дійшло до того, що творчість як особлива матеріальна форма практики вдирається у політичну і соціальну сферу життя. Йому приписують незалежність рефлексії, спотворення та впливу, недосягну в жодній іншій практиці, а саме в політичній. Мистецтво виглядає найкращою формою політичної дії просто тому, що це політика без того, що в політиці є проблематичним. З огляду на те, ця тема, як і проблема нині є актуальною. Адже ти мусиш створити щось таке, що задовольнить політичні інтереси, і тоді ти будеш цінований художником. Чи створити шедевр який буде присвячений державі, і тоді ти знову станеш визнаним віртуозом.

Список використаних джерел:

1. Голомшток И. Тоталитарное искусство. – М.: Галарт, 1994. – 3 с.
2. Бычков В.В., Маньковская Н.Б., Иванов В.В. Триалог. Живая эстетика и современная философия искусства. – М.: Прогресс-Традиция, 2012. – 8 с.
3. Мистецтво, дизайн, політика. Гройс. URL: <https://gtmarket.ru/library/articles/664> (дата звернення: 10.03.2022).
4. Ивин А.А. Социальная философия. – М.: Юрайт, 2013. – 116 с.
5. Основні функції мистецтва. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10742/> (дата звернення: 10.03.2022).
6. Мистецтво та політика. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/uorhol/index.php. (дата звернення: 16.03.2022).
7. Художні практики та напрямки XX–XXI сторіччя. URL: <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=662916> (дата звернення: 10.03.2022).

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Гладун Ю.І.

студентка,

Науковий керівник: Гуменюк О.Г.

кандидат психологічних наук, доцент,

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ СЕНСУ ЖИТТЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ ПСИХОЛОГІВ

Дослідження феномену сенсу життя завжди залишалося актуальним процесом. Це і не дивно, адже дуже часто кожен з нас замислювався про суть життя, його сенс, ставив перед собою питання, на які відповіді знаходив не одразу. І, звичайно, такі нерозкриті питання привертають увагу багатьох вчених, які ставлять собі за мету осмислити проблему запитання та розкрити його суть.

Відповідно, *метою дослідження* є психологічний аналіз поглядів науковців-психологів на сенс життя.

Детально концепцію сенсу життя розробив у своїй теорії В. Франкл. У ній прагнення до сенсу розглядається як вроджена мотиваційна тенденція, яка характерна всім людям і є основною рушійною силою поведінки і розвитку особистості. Відсутність сенсу життя породжує у людини «екзистенціальний вакуум», який є причиною «ноогенного неврозу». Умовою психічного здоров'я є певне напруження, яке виникає між людиною і об'єктивним змістом, що знаходиться у зовнішньому світі, який йому необхідно здійснити [4].

У теорії Д. Б'юдженталя смисли розглядаються як похідні від нашого буття в світі. Відчуття загрози втрати сенсу життя є підтвердженням того, що людина не наділяється сенсом автоматично, а людина є відповідальною за створення своїми діями осмисленості. Сенс характеризує таку властивість особистості як інтенціональність [1].

В. Е. Чудновський виділяє деякі характеристики сенсу життя як психологічної реальності [2].

1. *Вибірковість* – наявність смислу життя не є загальним для всіх людей.

2. *Смисл життя* – «двобічна зброя». Механізм впливу смислу життя на вчинки людини істотно залежить від його змісту. За певних умов може відбуватися «переналагодження» даного механізму, і він починає служити негативному формуванню особистості, сприяти втраті своєї позиції, тобто того, що становить її психологічну сутність.

3. *Емансипованість смислу життя від «внутрішнього» і «зовнішнього»*. Суть смислу життя як психологічного феномена в тому, що виникаючи в результаті взаємодії «зовнішнього» і «внутрішнього», він разом з тим емансипується від того і іншого і починає діяти як «буферний механізм», як система стримувань і противаг, що не допускають однобічного підпорядкування зовнішньому і, разом з тим, перешкоджають перетворенню людини на раба власних потреб, потягів, своїх безпосередніх миттєвих інтересів.

4. *Інертність смислу життя*. Надмірна емансипація може, в свою чергу, призводити до інертності самого життєвого смислу. В результаті смисл життя відривається від реальності, стає самодостатнім. Людина стає рабом логіки власного життя. Логіка життя набуває самостійного характеру і починає підпорядковувати собі людину.

5. *«Масштаби» смислу життя*. Проблема смислу життя – це проблема не тільки «величини», масштабу вчинків і звершень, але ще і проблема усвідомлення людиною своїх можливостей, постановки реальних цілей, проблема задоволення на перший погляд «малим змістом» життя: посадити дерево, побудувати будинок, виховати дітей й інші. Цей «малий смисл» за своїми «якостями» може перевершувати життєвий смисл більшого масштабу.

6. *Динаміка та ієрархія смислів*. Поряд з безліччю «малих змістів» існує «великий» життєвий смисл. Кожній ситуації властивий свій новий смисл, але це не означає, що головний смисл життя змінюється з кожною новою ситуацією.

В.Е. Чудновський виділив кілька типів структур смислу життя.

1. *«Конгломерат» життєвих смислів.* Це початковий етап становлення смислу життя. Виражається в «мирному існуванні» різних життєвих смислів чи в протистоянні життєвих смислів, взаємодіючих між собою і протидіючих один одному. Не виникають ані провідні, ані підлеглі компоненти структури.

2. *«Монолітна» структура смислу життя.* Характеризується тим, що провідний компонент ієрархії стає самодостатнім. Смысл життя набуває спрощеної односпрямованої структури, що негативно впливає на становлення особистості.

3. *«Авторитарна» структура смислу життя.* Провідний компонент залишається всередині ієрархії, але займає перебільшено пануюче становище в ній і «підминає» її під себе, деформуючи всю структуру. «Розірвана» структура смислу життя. Головний смысл відривається від решти компонентів системи, від конкретних смислів і існує сам по собі.

4. *«Номінальна» структура смислу життя.* В ієрархії посилюються компоненти, які суперечать головному смыслу.

5. *«Розпадається структура» смислу життя.* Головний смысл життя розпадається на ряд малих змістів. Відбувається зворотний розвиток смислу життя.

6. *Гармонійна ієрархія.* Головний компонент ієрархії є і провідним, і разом з тим залишається елементом ієрархії. Він і впливає на неї, і відчуває її вплив. Це адекватна структура смислу життя як психічного утворення [2].

У роботах Д.О. Леонтєва виділено чотири варіанти відносин між смыслом життя і свідомістю.

1. Неусвідомлена задоволеність – життя, що протікає гладко і без рефлексії і приносить відчуття задоволення, не спонукаючи до роздумів про його смысл.

2. Неусвідомлена незадоволеність. Коли людина відчуває фрустрацію, порожнечу, незадоволеність, не усвідомлюючи причин цього.

3. Усвідомлена незадоволеність. Людина відчуває почуття відсутності смислу і активно, усвідомлено і цілеспрямовано цей смысл шукає.

4. Усвідомлена задоволеність. Людина в змозі дати собі звіт в смислі свого життя, це усвідомлене уявлення не розходиться з реальною спрямованістю життя і викликає позитивні емоції [1].

Аналізуючи розкриті теорії, можна зробити висновок про те, що існує кілька підходів для розкриття сенсу життя. Кожен з авторів-психологів розкрив своє бачення та відобразив свою модель розкриття питання про сенс життя. Отже, як ми бачимо, сенс життя – це багатогранне утворення, яке вимагає особливого індивідуального осмислення кожною окремою особистістю.

Список використаних джерел:

1. Леонтьев Д. А. Проблемы сенсу в сучасній зарубіжній психології. *Сучасна людина: цілі, цінності, ідеали*. 1988. Вип. 1. С. 73–100.
2. Психологічна концепція сенсу життя. URL: https://www.researchgate.net/publication/352518548_Psihologiceskaa_koncepcia_smysla_zizni_VE_Cudnovskogo
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / Віктор Франкл ; пер. з англ. О. Замойської. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 160 с.
4. Як знайти сенс життя? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/yak-znayti-sens-zhittya-psihogiya-50063491.html>

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Вожегова Р.А.

*доктор сільськогосподарських наук, професор, академік,
Національна академія аграрних наук України*

Лиховид П.В.

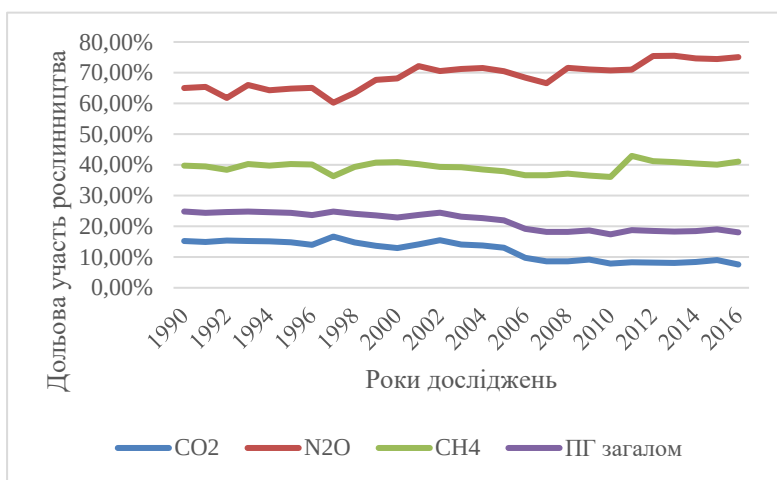
*кандидат сільськогосподарських наук, докторант,
Інститут зрошуваного землеробства
Національної академії аграрних наук України*

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ВИРОБНИЦТВОМ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА, ЕМІСІЄЮ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ І ГЛОБАЛЬНИМ ПОТЕПЛІННЯМ

Аграрне виробництво є однією з найбільш залежних від кліматичних умов галузей сучасної економіки. Водночас, сільське господарство є і одним із впливових кліматотворчих факторів, і цілий ряд наукових досліджень підтверджує істотну роль виробництва продукції рослинництва та тваринництва (а точніше – агротехнічних заходів і засобів, які при цьому використовуються) в формуванні сучасного клімату [1]. Втім, питання залишається дискусійним. Метою роботи є аналіз наявної у відкритому доступі (на офіційному онлайн ресурсі ФАО, Climate Watch, Copernicus, Our World in Data, тощо) статистичної інформації за період 1990–2016 рр. щодо емісії парникових газів, пов'язаних з виробництвом продукції рослинництва, а саме: застосування мінеральних добрив (азотних, фосфорних, калійних), засобів захисту рослин, інтенсивності використання тракторів, глобальної площі лісових насаджень тощо.

У результаті виконаної математико-статистичної оцінки (визначення тренду за допомогою тесту Ман-Кендала та розрахунків ухилу тренду за Сенотом [2]) було встановлено, що у світовому масштабі присутні істотні тренди до зростання використання усіх видів мінеральних добрив, засобів захисту рослин, а також тракторної сили. Водночас, істотний тренд до зменшення площ під лісовими

насадженнями, які, як відомо, є одним із головних регуляторних факторів на макро- (великі лісові масиви тайги, ліси Амазонки, тощо) та мікрорівні регулювання погодних умов, і, крім того, слугують ефективним природним «поглиначем» основних парникових газів – CO_2 та в меншій мірі CH_4 (найбільш небезпечний парниковий газ N_2O лісові насадження, на жаль, контролювати неспроможні). Поряд із цим було встановлено, що в останні роки суттєво зростають глобальні викиди в атмосферу всіх трьох основних парникових газів. Але варто зауважити, що завдяки зусиллям науковців та впровадженню у виробництво новітніх агротехнологій, насамперед, в сфері обробітку ґрунту, галузі рослинництва вдалося досягти не тільки стримання викидів в атмосферу вуглекислоти, але й демонструвати достовірний тренд до зниження емісії CO_2 в атмосферу. На жаль, викиди двох інших досліджуваних парникових газів (метану та оксиду азоту), рік від року зростають. Викиди метану є практично стабільними в динаміці, а викиди N_2O суттєво збільшуються, особливо в період, починаючи з 2010 року (рис. 1).

Рис. 1. Дольова участь рослинництва у глобальних викидах основних парникових газів (дані за 1990–2016 рр.)

Джерело: розроблено авторами

Вивчення впливу окремих агротехнічних факторів на емісію парникових газів засвідчило, що основною проблемою кліматотворчого впливу рослинництва на сучасному етапі є подолання високих обсягів викидів оксиду азоту в атмосферу, головним чином, за рахунок зменшення інтенсивності використання тракторів, якого можна досягти кількома шляхами: мінімізація обробітку ґрунту; застосування дронів для обприскування посівів; застосування сучасніших моделей тракторів, які дають менше викидів в атмосферу; застосування комбінованих машин і знарядь, які за один прохід машинно-тракторного агрегату виконуватимуть дві, три або навіть більше операцій. Крім того, варто знижувати екологічний тиск за рахунок обмеження використання застарілих форм і речовин засобів захисту рослин, а також летких форм мінеральних добрив і таких їх сполук, які під дією ґрунтової мікрофлори можуть розкладатися за денітрифікації до N_2O . У першу чергу, це карбамід, ціанамід кальцію, розчин карбамід-аміачної селітри. Важливо запобігати анаеробним процесам у ґрунті, вживати заходів боротьби з підлуженням ґрунтів, оскільки все це призводить до інтенсифікації процесів денітрифікації, що в свою чергу збільшує обсяг емісії леткого оксиду азоту з ґрунту. Необхідне вапнування лужних ґрунтів, раціональний обробіток ґрунту для запобігання його переущільненню та запливанню, раціональне зрошення з контролем меліоративного стану ґрунту та якості зрошувальної води, уникання високих разових доз внесення азотних добрив ($>250-300$ кг/га д.р.), що результує в збільшенні емісії газоподібного азоту на 35-40%.

Збереження та відтворення лісових насаджень грає велику роль у стриманні глобальних змін клімату, оскільки ліси є потужними регуляторами руху повітряних мас, а також відіграють вирішальну роль у природній абсорбції вуглекислоти. Інтенсивне знищення лісів, які мають велике планетарне значення, наприклад, ліси Амазонки, тундрові ліси, тайга, неналежний рівень якості догляду та охорони штучних і природних лісових насаджень є поміж найбільш загрозливих факторів глобальної екологічної стабільності та безпеки, що веде до суттєвих зсувів рівноваги у біорозмаїтті та кліматичних патернах. Питанню лісорозведення приділяється надто мало уваги, хоча раціональне відтворення винищених лісових насаджень

(в останні десятиліття глобальні площі під лісами зменшилися на 3% порівняно з 1990 роком, не кажучи вже про рівень заліснення земної кулі на початку XX ст.) є однією з найбільш ефективних стратегій щодо розв'язання проблеми стримання глобального потепління за рахунок редукції накопичення парникових газів у атмосфері. До того ж, заліснення відіграє низку інших позитивних ролей, включаючи забезпечення збереження природного розмаїття, рекреаційна функція, захист агроландшафтів від несприятливих явищ вітрової та водної ерозії, забезпечення балансу в біосфері в цілому, що робить його вдалим засобом всеохоплюючого поліпшення стану навколишнього середовища.

Варто зазначити, що сучасна практика землекористування, яка склалася в галузях рослинництва і землеробства, є далеко не оптимальною, втім, на наш погляд, тут немає прямої гострої загрози сучасній кліматичній обстановці. Головним завданням на сучасному етапі раціонального землекористування є утримання рівня розораності світового банку земель сільськогосподарського призначення на екологічно безпечному рівні, тому що подальше зростання площ ріллі вестиме до поступового наростання рівня емісії парникових газів з поверхні розораного ґрунту, а в ряді регіонів (як, наприклад, у зоні Південного Степу України) загрожуватиме інтенсифікації процесів аридизації та деградації земель. Як варіант, варто розглядати розвиток сільськогосподарського землекористування на засадах підвищення віддачі одиниці орної площі на основі ретельного аналізу поточних проблем використання ріллі та запровадження сучасних моделей трансформації сільськогосподарських угідь за перспективними напрямками як в економічному, так і екологічному планах.

Список використаних джерел:

1. Aneja V. P., Schlesinger W. H., Erisman J. W. Effects of agriculture upon the air quality and climate: research, policy, and regulations // *Environmental Science & Technology*. – 2009. – Vol. 43. – P. 4234–4240.
2. Gocic M., Trajkovic S. Analysis of changes in meteorological variables using Mann-Kendall and Sen's slope estimator statistical tests in Serbia // *Global and Planetary Change*. – 2013. – Vol. 100. – P. 172–182.

Новак Ж.М.

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Уманський національний університет садівництва*

ВИСОТА РОСЛИН ТЕТРАПЛОЇДНИХ ВИДІВ ПШЕНИЦІ

Пшениця є основною хлібною культурою європейських країн. Кілька століть саме Україна є експортером зерна пшениці та одним з основних її виробників. Щорічно оновлюється та збільшується асортимент сортів різних видів пшениці, що внесено до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні.

З метою поєднання в одному генотипі низки корисних ознак, до гібридизації залучаються віддалені географічно та генетично форми. При цьому до останніх належать види пшениці, які не мають промислового поширення.

Наразі в Україні висівається найбільше пшениці м'якої – близько 6,2 млн га, твердої – біля 200 тисяч та невелика кількість пшениці спельти. Пшениця м'яка та пшениця спельта – гексаплоїди з однаковим геномом A^uBD , тому між ними доволі легко вдається провести гібридизацію та отримати насіння. Проте гібридизація між цими видами та пшеницею твердою майже неможлива через різну плоїдність (тверда пшениця тетраплоїдна). У європейських країнах, висівається більша частка видів пшениці з кращим хімічним складом зерна, зокрема, пшениці спельти, дікокум, шарозерної. Деякі з цих видів мають однакову плоїдність з пшеницею твердої та однаковий геном A^uB , що робить можливою і перспективною гібридизацію між ними.

На кафедрі генетики, селекції рослин ба біотехнології ім. І.П. Чучмія (Уманський НУС) зібрано колекцію сортозразків різних видів пшениці, зокрема тетраплоїдних. Дані види характеризуються морфологічними особливостями, однією з яких є висота рослин.

Однією з провідних проблем біологічної науки сучасності є збагачення флори і фауни методом створення нових форм і сортів рослин, які найбільш повно відповідають запитам людини. Важливе значення у вирішенні цих завдань належить віддаленій гібридизації, методу, який дозволяє значно збагатити генофонд культурних рослин

і створити особливо широкий формотворчий процес, при якому виникають унікальні форми, які значно відрізняються від тих, що існували раніше [1].

Однак цей метод пов'язаний з численними труднощами на шляху його практичного використання: низький рівень статевої сумісності при схрещуваннях та життєздатності гібридних зернівок, низька продуктивність або повна стерильність гібридів першого покоління; значні порушення в процесі мікро- і макроспорогенезу, що призводить до тривалого процесу стабілізації гібридних популяцій [2].

На процес формування зернівок впливають як внутрішні фактори, а саме генетичні [3; 4], так і зовнішні, а саме погодні умови [5].

У нашій роботі наведено результати досліджень семи сортозразків пшениці твердої ярої. Дані зразки належать до різних видів пшениці, проте рівень плоідності у них усіх – тетраплоїдний з геномом A⁴B. Тому ми порівнювали їх з сортом пшениці твердої ярої (яка має такий самий геном) Нащадок.

Від висоти рослин залежить стійкість рослин до вилягання. Окрім того, вона належить до біометричних характеристик, що притаманні певному біотипу.

Дорофєєв В.Ф. запропонував класифікацію пшениці за висотою рослин. Біотиби, нижчі за 60 см він назвав карликами або карликовими, 60-85 – напівкарликами або напівкарликовими, 85-105 – середньо рослими, 105-120 см – середньо рослими, а біотиби вищі за 120 см є високорослими.

Згідно спостережень, що проводилися нами протягом 2020–2021 років (табл. 1), показник у сорту пшениці твердої ярої Нащадок становив у середньому 104 см, коливаючись від 111 см у 2020 до 97 см у 2021 році.

Висота рослин сортозразків тетраплоїдних видів пшениці становила 83-124 см у 2020, та 89-104 см у 2021 році.

У 2020 році рослини сортозразків 139/20; 140/20; 141/20; 142/20; 143/20; 144/20 і 145/20 були заввишки відповідно 100; 90; 94; 124; 83; 106 і 105 см. За показника стандарту 111 см, лише біотип 142/20 (*T. dicocum*) перевищував його за висотою на 12%, усі інші сортозразки поступались сорту Нащадок на 25 (селекційний номер 143/20) – 5%.

Таблиця 1

Висота рослин, см

Сортозразок	Вид	2020 р.		2021 р.		Середнє	
		см	%*	см	%*	см	%*
Нашадок стандарт	<i>T. durum</i>	111	-	97	-	104	-
139/20	<i>T. persicum</i>	100	90	102	105	101	97
140/20	<i>T. persicum</i>	90	81	92	95	91	88
141/20	<i>T. dicoccum</i>	94	85	89	92	92	88
142/20	<i>T. dicoccum</i>	124	112	108	111	116	112
143/20	<i>T. ispahanicum</i>	83	75	91	94	87	84
144/20	<i>T. polonicum</i>	106	95	104	107	105	101
145/20	<i>T. aethiopicum</i>	105	95	102	105	104	100

У 2021 році висота рослин стандарту поступалась такій попереднього року на 14 см. Проте у аналізованих сортозразків 139/20, 140/20, 141/20, 144/20 і 145/20 дана різниця становила не більше 5 см. У селекційних зразків 142/20 і 143/20 висота рослин у різні роки відрізнялась відповідно на 16 і 9 см на користь 2020 року.

Проте тенденція попереднього року зберігалася: найбільш низькими були біотиби 141/20, 143/20 і 140/20 з висотою відповідно 89; 91 і 92 см, дещо вищими: 139/20 та 145/20 (102 см); 144/20 (104 см) та 142/20 (108 см).

Таким чином, середні дворічні дані свідчать, що сортозразки тетраплоїдних видів пшениці 139/20; 140/20; 141/20; 142/20; 143/20; 144/20 і 145/20 характеризувались висотою рослин відповідно 101; 91; 92; 116; 87; 105 і 104 см, що відрізнялось від сорту пшениці твердої ярої Нашадок відповідно на (-3); (-12); 12; (-16); 1 та 0 %.

Згідно класифікації В.Ф. Дорофєєва біотиби 139/20; 140/20; 141/20; 143/20; 144/20 і 145/20 є низькорослими, а сортозразок 142/20 – середньо рослим.

Список використаних джерел:

1. Котальникова Л.К., Буюкли П.И., Веверица Е.К., Литашборг С.И. Создание нового исходного материала в селекции тритикале. *Генетика и селекция тритикале в Молдове*. Кишенев, 1992. 165 с.

2. Литвиненко Н.А., Максимов Н.Г. Генетические и селекционные аспекты использования озимых гексаплоидных тритикале в селекции озимой пшеницы. *Селекція і насінництво*. 2008. Вип. 96. С. 15–33.

3. Панкова О.В. Схрещуваність різних видів злаків залежно від дії гамма-променів на материнську рослину. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка*. 2011. Вип. 57. С. 236–241.

4. Панкова О.В., Пузік В.К. Особливості схрещування м'якої пшениці та жита залежно від дії різних доз гамма-променів. *Селекція і насінництво*. 2013. Вип. 102. С. 99–105.

5. Твердохлеб Е.В. Скрещиваемость и фертильность гибридов между формами пшеницы – носителями субгенома G и сортами мягкой и твердой пшениц. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : біологія*. 2009. Вип. 9. № 856. С. 89–96.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Кушнірук А.О.

студентка,

Науковий керівник: Янков С.В.

старший викладач,

Хмельницький університет управління та права імені Л. Юзькова

ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ СПОРТИВНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасний рівень розвитку інформаційних технологій дає нам змогу переходити на іншу форму – дистанційна освіта. Дистанційне навчання являє собою набуття знань студентом через мережу Інтернет та інші комп'ютерні комунікаційні канали, що забезпечує тісний і посилений обмін інформацією між слухачами і викладачем. С. Полат – зарубіжний науковець, визначає, що, дистанційне навчання – це система навчання, що заснована на взаємодії студентів та викладача, учнів між собою на відстані, яка відображає всі методи та форми навчального процесу з додатковими, специфічними засобами ІКТ та Інтернет-технологіями [3].

Використання відео конференцій і онлайн-бесід створює ефект присутності та розширює діапазон інтерактивної взаємодії. Наразі система вищої професійної освіти в Україні, в тому числі система фізичного виховання студентів у вищій школі зазнає проблемних ситуацій.

Одним із вирішення може бути внесення змін до системи вищої професійної освіти, таким чином, щоб кожен студент міг обрати свій індивідуальний напрям освоєння необхідного навчального матеріалу зі спортивно-педагогічних дисциплін.

Використання технологій дистанційного навчання під час викладання спортивно-педагогічних дисциплін має розвиватися у двох напрямках:

- освоєння теоретичного розділу навчальної дисципліни (лекції);
- освоєння практичного розділу (практичні заняття) [1].

Будучи студенткою вищого навчального закладу, з власного досвіду можу проаналізувати особливості застосування дистанційного навчання під час викладання спортивно-педагогічних дисциплін. Під час проведення занять викладач використовує два напрямки викладання зазначені вище. Застосовуються методи онлайн-пояснень та бесід, в результаті яких студентами засвоюється інформація програми навчальної дисципліни. Паралельно проводяться практичні заняття, на яких студенти займаються фізичними вправами на камеру під наглядом викладача. Фізичні навантаження спрямовані на всі групи м'язів, заняття проходить раціонально, з перервами на відпочинок, викладач звертає увагу на стан студентів та контролює весь процес заняття. Підсумковий контроль проходить у двох формах: закріплення теоретичного матеріалу, методом опитування студентів та складання практичних нормативів під час відеоконференції.

Для ефективного використання технологій дистанційного навчання під час викладання СПД потрібно дотримуватися певних педагогічних умов, таких як:

- формування в процесі дистанційного навчання когнітивного досвіду особистості, досвіду оволодіння засобами діяльності, творчої діяльності, ставлень особистості в нових умовах використання інформаційних технологій;
- дуальний характер технологій дистанційного навчання для студентів: з одного боку це є технології, що студенти під час навчання застосовують у навчально-виховному процесі, з іншого – ці технології є об'єктом вивчення;
- викладачі та студенти мають володіти навичками організації самостійного навчання;
- якщо буде збільшена частка самостійної роботи при дистанційному навчанні навчальний матеріал має бути адаптованим, тому зміст дистанційного навчання повинен формуватися за допомогою дидактичного проектування;
- для організації дистанційного навчання потрібно підготувати викладачів і студентів до використання технологій дистанційного навчання;

– організація дистанційного навчання повинна формуватися на організації продуктивної діяльності студентів, під час розв’язання навчальних проблем [2].

Простежуючи явні переваги дистанційного навчання, специфіка проведення дисциплін фізичної культури має ряд обмежень: неможливо створити віртуальний спортивний зал чи стадіон; засвоїти правильні техніки рухів; скласти всі потрібні нормативи; проводити спортивні ігри.

До головних недоліків дистанційного навчання можна віднести:

- відсутність живого спілкування між викладачем та студентами;
- необхідність формування додаткової самостійності та мотивації у студентів;
- залежність від якості роботи Інтернет мережі;
- неповне засвоєння навчального матеріалу.

Отже, неможливо в повній мірі опанувати техніку рухів на відстані, навіть при застосуванні найсучасніших спортивних приладів, комп’ютеризованих тренажерів, відеороликів та відео-фільмів, де зображуються виконання техніки рухів. Тому традиційний метод підготовки залишається провідним при викладанні дисциплін фізичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Димова А. Л. Основные направления научных исследований в области информатизации физкультурного образования / А. Л. Димова // Ученые записки. – Вып. 26. – М. : ИИО РАО, 2007. – С. 3–9.
2. Жевакіна Н. В. Технологія дистанційного навчання: сутність та особливості / Н. В. Жевакіна // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – 2003. – № 4. – С. 68–73.
3. Полат Е. С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, В. М. Моисеева, А. Е. Петров. 4-е изд. – Москва: Изд. центр «Академия», 2009. – 272 с.

Наукове видання

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО ПРОСТОРУ

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Матеріали друкуються в авторській редакції

Дизайн обкладинки: А. Юдашкіна
Верстка: В. Удовиченко

Підписано до друку 31.03.2022. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,81. Тираж 100. Замовлення № 0422/08.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Україна, м. Херсон, вул. Паровозна, буд. 46-а
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.